Fjalorthi i gjuhësisë nga FGJSSH (1980)

Mr. Agim Spahiu

18 mars 2009

Përmbledhje

Ky Fjalorth është nxjerrë në mënyrë elektronike (automatikisht), me anë të programeve: *grep*, *sort*, *uniq*, *awk* etj., duke u mbështetur në **Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe** të vitit 1980.

ABSTRAKT mb. 3. Që emërton një cilësi a tipar ose një veprim shkëputurazi nga sendi që e ka cilësinë a tiparin ose nga vepruesi; kund. konkret. Emër abstrakt. Kuptim abstrakt.

AFËRT mb. 6. Që ka prejardhje të përbashkët me një tjetër. Gjuhë të afërta.

AFRI f. 3. Lidhje e afërt, ngjashmëri që buron nga prejardhja e përbashkët.

Afri gjuhësh. Lidhje afrie.

AFRIKATE f. Bashkëtingëllore që nis të shqiptohet si bashkëtingëllore shpërthyese dhe mbaron si bashkëtingëllore fërkimore(p.sh. c, f, x, xh).

AKORDIM m. 2. shih PËRSHTATJ/E,∼ A. Akordimi i mbiemrit me emrin. Akordimi i kohëve të foljeve.

ANALITIK mb. 4. Që i shpreh marrëdhëniet ndërmjet fjalëve në fjali jo me mbaresa, por me mjete të tjera të veçanta; që përbëhet nga njësi të veçuara gjuhësore (për trajtat e përbëra); kund. sintetik. Gjuhë analitike. Trajtë analitike. Ndërtime analitike.

ANALIZË f. 4. Zbërthimi i fjalëve ose i fjalive në pjesët përbërëse për të përcaktuar vlerat e tyre gramatikore, leksikore etj. veç e veç. Analizë fonetike (sintaksore). Analiza gramatikore.

ANASJELLË f. 1. shih ANASJELLJ/E, ∼A.

2. Ndryshimi i rendit të zakonshëm të fjalëve në fjali për të theksuar kuptimin e një fjale ose për t'i dhënë fjalisë forcë shprehëse.

ANËSOR mb. 2. Që shqiptohet duke kaluar rryma e ajrit anës gjuhës kur kjo puqet me dhëmbët ose me qiellzën e fortë. Bashkëtingëllore anësore (p.sh. l).

ANTONIM m. Që ka kuptim të kundërt me atë të një fjale tjetër. Antonime të plota.

Çift antonimesh.

ANTROPONIM m. kryes. Emrat e përveçëm të njerëzve, që studiohen nga gjuhësia.

ANTROPONIMI f. 1. përmb. Tërësia e emrave të përveçëm të njerëzve në një gjuhë a te një popull.

2. Degë e gjuhësisë, që studion emrat e përveçëm të njerëzve. Antroponimia shqiptare.

APOSTROF m. Shenjë si presje, e cila vihet sipër rreshtit në vend të një zanoreje a të një rrokjeje që ka rënë dhe pas pjesëzës mohuese s. Vë apostrofin. Shkruhet me apostrof.

APOSTROFIM II m. Veprimi sipas kuptimit të foljes APOSTROFOJ II.

APOSTROFOJ II kal. Vë apostrof, përdor apostrofin për të zëvendësuar një zanore a një rrokje që bie.

ARDHËM mb. shih ARDHSH/ËM (i). ~ME (e). Në ditët e ardhme. * Koha e ardhme kohë e foljes, që tregon se veprimi ose gjendja e shprehur prej saj pritet të ndodhë a të vijë pas çastit të ligjërimit.

ARDHME f. 4. Koha e ardhme. E ardhme e tashme. E ardhme e përparshme. E ardhme e përbërë (e thjeshtë).

ARDHSHËM mb.

* Koha e ardhshme shih tek ARDH/ËM (i),~ME (e).

ASIMILIM m. 1. Veprimi sipas kuptimeve të foljeve ASIMILOJ, ASIMILOHEM. Asimilim i plotë (i pjesshëm). Asimilimi i ushqimit. Asimilimi i një kombi.

2. shih PËRNGJASHMIM,~I.

ASIMILOJ kal.

4. vet. veta III E bën të njëjtë ose të ngjashëm me veten (për veprimin e një tingulli mbi një tjetër).

ASNJANËS m.

2. Gjinia asnjanëse.

ASNJANËS mb.

3. Që nuk është as i gjinisë mashkullore, as i gjinisë femërore; që bën pjesë në lakimin e katërt të emrave të shqipes. Gjinia asnjanëse. Emër asnjanës.

ASPEKT m. 3. Kategori gramatikore në disa gjuhë, që tregon mënyrën se si rrjedh veprimi. Aspekti i kryer (i pakryer). Aspektet e foljes.

BARAZI f.

* Shkalla krahasore e barazisë një nga shkallët e krahasimit të mbiemrave e të ndajfoljeve, kur sendet a cilësitë që krahasohen janë në një shkallë të barabartë.

BARBARIZËM II m. Fjalë ose shprehje e huazuar pa nevojë nga një gjuhë tjetër. Pastrimi i barbarizmave.

BASHKËKOHËSI Të qenët në të njëjtën kohë me një tjetër (për fjalitë kohore). Lidhje (marrëdhënie) bashkëkohësie.

BASHKËLIDHUR mb. libr. Që është i lidhur në mënyrë të dyanshme me diçka tjetër; që ka lidhje të ngushtë me diçka tjetër; i bashkëngjitur. Dokumente të bashkëlidhura. Fjalë (fjali) të bashkëlidhura

BASHKËNGJITJE f. 1. zyrt. Veprimi sipas kuptimeve të foljeve BASHKËNGJIT, BASHKËNGJITET.

2. shih PËRNGJITJ/E,~A.

BASHKËNGJITUR mb.

2. shih PËRNGJITUR (i, e).

BASHKËPAJTIM m. shih BASHKËPËRKIM,~I.

BASHKËPËRKIM m. Përkim i dyanshëm ndërmjet gjuhësh, takim në njësi e në dukuri gjuhësore. Bashkëpërkime gjuhësore. Bashkëpërkime fonetike (leksikore, gramatikore).

Bashkëpërkime shqiptaro-balte.

BASHKËRENDIT kal.

2. Lidh me bashkërenditje dy a më shumë fjali ose gjymtyrë të një fjalie.

BASHKËRENDITEM vetv.

2. Lidhet me bashkërenditje (për fjalitë a për gjymtyrët e fjalisë).

3. Pës. e BASHKËRENDIT.

BASHKËRENDITËS mb. Që shërben për të lidhur dy a më shumë fjali ose gjymtyrë fjalie të bashkërenditura. Lidhëz bashkërenditëse.

BASHKËRENDITJE f.

3. Lloj i lidhjes sintaksore të dy a më shumë njësive gjuhësore (fjali ose gjymtyrë fjalie) të barasvlershme, që nuk varen njëra nga tjetra dhe nuk përcaktojnë njëra-tjetrën. Bashkërenditja e fjalive (e gjymtyrëve të fjalisë). Marrëdhënie bashkërenditjeje. Lidhje me bashkërenditje.

BASHKËRENDITUR mb.

2. Që është i lidhur me bashkërenditje me një njësi tjetër gjuhësore (me fjali ose me gjymtyrë fjalie). Fjali (gjymtyrë) të bashkërenditura.

BASHKËTINGËLLOR mb. Që përftohet kur ajri kalon një pengesë në organet e të folurit, zakonisht i shoqëruar me zhurmë dhe pa lëvizur tejzat e zërit (për tingujt e të folurit); që përbëhet nga bashkëtingëllore. Tingull bashkëtingëllor. Togje bashkëtingëllore.

BASHKËTINGËLLORE f. Tingulli i të folurit, që përftohet kur ajri kalon një pengesë në organet e të folurit, zakonisht i shoqëruar me zhurmë dhe pa lëvizur tejzat e zërit; shkronja që shënon këtë tingull. Bashkëtingëllore e zëshme (e zhurmët, e shurdhët). Bashkëtingëllore hundore. Bashkëtingëllore paragjuhore (mesgjuhore, prapagjuhore). Bashkëtingëllore buzore (dhëmbore, qiellzore, grykore). Bashkëtingëllore e dyfishtë. Bashkëtingëllore e lëngët (dridhëse). Bashkëtingëllore shpërthyese (shtegore, anësore). Bashkëtingëlloret b, d, g... Bashkëtingëlloret e shqipes. Sistemi i bashkëtingëlloreve.

Grup bashkëtingëlloresh. Këmbimi i bashkëtingëlloreve.

BASHKËVAJTJE f. Lidhja e një fjale me një fjalë tjetër, përdorimi i një fjale së bashku me një tjetër në lidhje të caktuara.

* Në bashkëvajtje me... libr. në lidhje me..., duke u përdorur me...

BËJ kal.

Bën xhep. E bën numrin shumës (gjininë femërore...)

BËRTHAMË f. Bërthama e fjalisë.

BIE I jokal.

I ra gjuha kemborës. Bie një rrokje (një tingull). Theksi bie në fund.

BISEDOR mb. Që është karakteristik për bisedën e lirë (zakonisht për dialogun), që përdoret në bisedat e përditshme. Ligjërimi bisedar. Fjalë bisedore. Leksiku bisedor. Stili bisedor i ligjërimit.

BUKURSHQIPTIM m. Shqiptimi i bukur e i qartë i tingujve dhe i fjalëve.

BUKURTINGËLLIM m. Tingëllim i bukur e i pëlqyeshëm i fjalëve ose i fjalive, për shkak të tingujve a të fjalëve që i përbëjnë.

BUKURTINGËLLUES mb. 1. Që hyn ndërmjet dy tingujsh për të krijuar një shqiptim të lehtë e të bukur (për tingujt).

2. Që është i bukur e i pëlqyeshëm (për shqiptimin e tingujve). Shqiptim bukurtingëllues.

BUKURZANI f. Bukurtingëllim.

BUKURZANOR mb. Bukurtingëllues. Tingull bukurzanor.

BUZOR mb. 1. Që shqiptohet me pjesëmarrjen e buzëve (për tingujt). Tingull buzor. Bashkëtingëllore buzore.

2. si em. ~E, ~JA f. ~E, ~ET. Tingull buzor.

CAKTUAR mb.

5. vjet. I shquar.

CILËSI f. Plotësi i cilësisë.

CILËSOR m. shih PËRCAKTOR,~I.

CILËSOR mb. .

2. Që shënon drejtpërdrejt një cilësi ose tipar të sendit; që luan rolin e një cilësori a përcaktori; cilësues. Mbiemër cilësor. Fjali cilësore.

CILËSUES mb.

2. shih CILËSOR,~E 2. Mbiemër cilësues.

ÇASTËSI f. libr. Ndodhja ose kryerja e një veprimi në një kohë shumë të shkurtër, të qenët i çastshëm. Aspekti i çastësisë.

ÇERDHE f.

6. Grupi i fjalëve që janë formuar nga një rrënjë e përbashkët. Çerdhe fjalësh. Fjalor me çerdhe.

ÇFARËSI f. vjet. Plotës i çfarësisë: përcaktor që tregon llojin a farën e asaj që shënon emri.

ÇHUNDORËZIM m. Humbja e hundorësisë nga një tingull i gjuhës, kalimi i një tingulli hundor në tingull gojor. Çhundorëzimi i zanoreve.

ÇUDITËSE mb. Që shpreh çudinë e folësit; habitore. Fjali çuditëse. vjet. fjali habitore.

* Pikë çuditëse pikëçuditje.

DËFTOR mb. 1. Që shërben për të dëftuar dikë a diçka, që tregon dikë a diçka. Përemër dëftor përemër që tregon sendin për të cilin flasim dhe e dallon atë nga sendet e tjera të një lloji me të (p.sh. ky, kjo etj.).

2. Fjali dëftore: lloj fjalie që jep një kumtim të drejtpërdrejtë për ndonjë send ose dukuri dhe që shërben për t'u treguar të tjerëve njohuritë që ka folësi për diçka a për dikë (p.sh. Ushtarët mbrojnë atdheun. Rrushi piqet në gusht etj.).

3. si em. ∼, ∼I m. ∼Ë, ∼ËT. Përemri dëftor. Dëftorët e shqipes. Lakimi i dëftorëve.

* Mënyra dëftore një nga mënyrat e foljes në gjuhën shqipe, e cila shpreh një veprim ose gjendje që mendohet nga folësi si diçka që ndodh a është, ka ndodhur a ka qenë, do të ndodhë a do të jetë me të vërtetë (p.sh. punoj, ndodhem, punoja, ndodhesha, kam punuar, do të punoj etj.).

DËFTORE f. Mënyra dëftore e foljes.

DËFTUES mb. 1. Që shërben për të treguar dikë a diçka, tregues. Gishti dëftues gishti i dytë i dorës pas gishtit të madh, gishti tregues. Rregulla dëftuese. Pjesëza dëftuese.

DËSHIROR mb. 1. Që shpreh një dëshirë, që përmban në vetvete një dëshirë. Kompozita dëshirore.

2. Fjali dëshirore: lloj fjalie që shpreh a kumton një dëshirë për diçka (p.sh. u kthefshi faqebardhë!).

* Mënyra dëshirore një nga mënyrat e foljes në gjuhën shqipe, e cila shpreh një veprim ose gjendje që mendohet nga folësi si diçka që dëshirohet të ndodhë a të jetë (p.sh. rroftë, qoftë, a bëftë, daltë, ardhsha etj.).

DËSHIRORE f. Mënyra dëshirore e foljes. Trajtat e dëshirores

DIAKRITIK mb. spec. Që shërben për të dalluar diçka, dallues. Shenjë diakritike. shenjë që i vihet një shkronje mbi të a nën të për të treguar se duhet shqiptuar ndryshe nga shkronja pa këtë shenjë (p.sh. ë, ç).

DIALEKT m. 1. Variant i gjuhës së një populli, i cili përdoret nga një grup njerëzish që banojnë në një truall pak a shumë të kufizuar ose që i takojnë një shtrese shoqërore të caktuar. Dialekt territorial. Dialekt shoqëror. Dialektet e shqipes. Dialekti i Veriut

(i Jugut). Afrimi i dialekteve. Studimi i dialekteve.

2. bised., vjet. E folme. Në dialektin e Elbasanit.

DIALEKTIZËM m. Fjalë a kuptim i një fjale, shprehje, variant fonetik a trajtë gramatikore që është veçori dalluese për një dialekt dhe që nuk përputhet me normën e gjuhës letrare kombëtare, krahinorizëm. Përdorimi i dialektizmave.

DIATEZË f. Kategori foljore, që shpreh marrëdhëniet e ndryshme ndërmjet veprimit dhe subjektit ose objektit të tij e që lidhet ngushtë edhe me fjalëformimin, me ndryshimin e kuptimeve e të përdorimeve të fjalëve (krahaso, p.sh. punoj - punohet; mësoj-mësohem; laj - lahem; përpjek - përpiqem; gdhij -gdhihem, gdhihet; shtie - shtihem; kollem etj.). Diateza veprore (pësore). Diateza vetvetore.

DIFTONG m. Grup prej dy zanoresh që shqiptohen si një rrokje e vetme. Diftong ngjitës diftong me theksin në zanoren e dytë. Diftong zbritës diftong me theksin në zanoren e parë. Diftong i gjatë (i shkurtër).

DIFTONGIM m. Veprimi sipas kuptimeve të foljeve DIFTONGOJ, DIFTONGOHET.

DIFTONGOHET vetv. Merr vlerën e një diftongu; bëhet diftong, kthehet në diftong (një zanore).

DIFTONGOJ kal. I jap vlerën e një diftongu; e bëj diftong, e kthej në diftong (një zanore).

DISIMILIM m. 1. biol. Shpërvetim. Procesi i disimilimit.

2. shih SHPËRNGJASHMIM,∼I.

DIVERGJENCË f. Divergjenca e gjuhëve (e dialekteve).

DIVERGJENT mb. spec. Zhvillimi divergjent i gjuhëve (i dialekteve).

DOMETHËNIE f.

2. Kuptimi i një fjale; ajo që shprehet nga një shenjë gjuhësore. Domethënia e fjalës.

DREJTË mb. Kundrinë e drejtë shih te KUNDRIN/Ë,∼A. Ligjëratë e drejtë shih te LIGJËRAT/Ë, ∼A I.

Rasë e drejtë shih te RAS/Ë,∼A I 1.

DREJTPËRDREJTË mb.

* Kuptimi i drejtpërdrejte (i fjalës) kuptimi që lidhet drejtpërdrejt me sendin a me nocionin që shënon fjala e që nuk është i figurshëm; kuptimi i parë e i mirëfilltë i fjalës pa ngjyrimet shprehëse e emocionale plotësuese (p.sh. shpatë e çeliktë ndryshe nga vullnet i çeliktë fig. ose bushtër «femra e qenit» dhe bushtër shar., thjeshtligj. «grua e ligë, e përdalë, bisht tundur, lavire»).

DREJTSHKRIM m. Sistem rregullash për t'i shkruar drejt e njësoj fjalët në gjuhën letrare; zbatimi i këtyre rregullave. Drejtshkrim i njësuar. Drejtshkrimi i gjuhës së sotme letrare shqipe. Drejtshkrimi i fjalëve (i zanoreve, i bashkëtingëlloreve). Kongresi i Drejtshkrimit. Parimet e drejtshkrimit. Rregullat e drejtshkrimit. Njësimi i drejtshkrimit. Shprehitë e drejtshkrimit. Ushtrime drejtshkrimi. Mësoi drejtshkrimin.

DREJTUES mb.

* Fjali drejtuese shih te FJALI,∼A.

DRIDHËS mb.

3. Që shqiptohet duke kaluar ajri nëpër një pengesë, e cila hapet e mbyllet në mënyrë të rregullt dhe shkakton dridhje të majës së gjuhës, të buzëve ose të njerithit. Bashkëtingëllore dridhëse.

DYBUZOR mb. 1. Që përftohet duke u afruar ose duke u puqur të dyja buzët (për disa tinguj bashkëtingëllorë). Bashkëtingëllore dybuzore. Tingull dybuzor.

3. si em. ∼E, ∼JA f. ∼E, ∼ET Bashkëtingëllore dybuzore. Dybuzoret e shqipes (p, b).

DYFISHTË mb. Zanore (bashkëtingëllore) e dyfishtë. Thyesë e dyfishtë. mat. thyesë që i ka numëruesin dhe emëruesin thyesa.

DYGJINISHËM mb. Që ka dy gjini.

DYGJUHËSI f. Zotërimi e përdorimi i dy gjuhëve nga një njeri ose nga një popullsi në të njëjtën kohë.

DYGJUHËSOR mb. Dygjuhësh. Fjalor dygjuhësor.

DYGJUHËSH mb. 1. Që fjalët e një gjuhe i përkthen me fjalët përgjegjëse të një gjuhe tjetër sipas kuptimeve që kanë; që është në dy gjuhë. Fjalor dygjuhësh.

2. Që lidhet me dygjuhësinë; që përdor a pranon përdorimin e dy gjuhëve në të njëjtën kohë. Popullsi dygjuhëshe. Shkollë dygjuhëshe.

DYGJYMTYRËSH mb. Që ka dy gjymtyrë, që përbëhet nga dy gjymtyrë. Fjali dygjymtyrëshe.

DYKRYEGJYMTYRËSH mb. Që i ka të dyja gjymtyrët kryesore. Fjali dykryegjymtyrëshe.

DYRROKËSH mb. Që përbëhet nga dy rrokje. Fjalë dyrrokëshe.

DYSOR m. 1. Njëra prej dy a më shumë fjalëve që kanë të njëjtin kuptim leksikor; njëra prej dy a më shumë trajtave fonetike a gramatikore që kanë të

njëjtën vlerë normative. Dysor kuptimor. Dysor gramatikor (morfologjik, sintaksor). Dysor drejtshkrimor. Dysor normativ.

2. si mb. ∼, ∼E. Që është formuar nga dy pjesë, që ka dy pjesë përbërëse; që lidhet nga kuptimi, nga funksioni etj. me një tjetër dhe krijon me të një çift; dyllojësh. Format dysore të fjalëve (të trajtave gramatikore).

DYSHIMOR mb. Që përmban një dyshim, që shpreh dyshim. Fjali dyshimore.

DYSHKRONJËSH m. Shenjë grafike e përbërë nga dy shkronja, të cilat së bashku shënojnë vetëm një tingull. Përdorën dyshkronjëshat. Dyshkronjëshat e alfabetit të gjuhës shqipe (dh, gj, ll, nj, rr, sh, th, xh, zh).

DYTË mb. Veta e dytë.

DYZANOR m. 1. Tog a grup prej dy zanoresh.

2. vjet. Diftong.

DYZANOR mb. Që përbëhet prej dy zanoresh; që ka dy zanore njëra pranë tjetrës. Tog dyzanor.

DYZIM m.

4. Dysor. Ka edhe dyzime.

DHANORE mb. 1. Rasa dhanore: rasa e tretë e lakimit në gjuhën shqipe. Emër në rasën dhanore.

2. si em. DHANORE, ∼JA f. Rasa dhanore. Dhanore e shquar (e pashquar).

DHËMBOR mb.

2. Që shqiptohet duke puqur majën e gjuhës e pjesën e përparme të saj tek ana e pasme e dhëmbëve të sipërm (për tinguj të tillë si d, t etj.). Tinguj dhëmbore. Bashkëtingëlloret dhëmbore.

3. si em. ∼ E, ∼JA f. ∼E, ∼ET. Tingull dhëmbor.

ELBASANISHTE f. E folmja e qytetit të Elbasanit dhe e rrethinave të tij. Elbasanishtja letrare variant i shqipes letrare përpara Çlirimit, i formuar kryesisht mbi bazën e të folmes së qytetit të Elbasanit dhe të rrethinave të tij; varianti i mesëm i gjuhës letrare shqipe.

EMËR m.

2. Pjesë e ndryshueshme e ligjëratës, që shënon një qenie a një send dhe që ka gjini, numra e rasa. Emër i përgjithshëm (i përveçëm). Emër konkret (abstrakt). Emër përmbledhës. Emër mashkullor (femëror, asnjanës). Emër i shquar (i pashquar). Lakimi i emrave. Gjinia (rasa) e emrit. Numri i emrit. Formimi i emrave.

EMËROR mb.

3. Që ka të bëjë me emrin, që i përket emrit, i emrit; që ka vlerën e emrit, që është baras me një emër, që ka në përbërjen e vet një emër si pjesë kryesore. Mbaresat emërore. Kallëzues emëror. Fjali emërore. Përdorim emëror.

EMËRORE mb. 1. Rasa emërore: rasa e parë e lakimit në gjuhën shqipe. Emër në rasën emërore.

2. si em. EMËROR/E, ∼ JA f. Rasa emërore. Emërore e shquar (e pashquar).

EMËRTUES mb. Që shënon një send, që emërton. Fjalë emërtuese.

EMËRUES mb. Emërtues.

EMËRZIM m. Veprimi dhe gjendja sipas kuptimeve të foljeve EMËRZOJ, EMËRZOHET. Emërzimi i mbiemrit (i pjesores).

EMËRZOHET vetv. 1. Shndërrohet në emër, bëhet emër, merr tiparet e emrit; përdoret si emër.

2. Pës. e EMËRZOJ.

EMËRZOJ kal., E shndërroj në emër, i jap tiparet e emrit; e përdor si emër. Emërzoj një mbiemër (një pjesore, një pasthirrmë).

EMËRZUAR mb. Që është shndërruar në emër, që ka marrë tiparet e emrit; që përdoret si emër. Mbiemër i emërzuar. Pjesore e emërzuar.

EMFAZË f.

2. Theksim i posaçëm i disa tingujve; theksim i veçantë i një fjale ose i disa fjalëve për të vënë në dukje me shumë vlerën a rëndësinë e tyre; përdorim i tepruar i stilit të lartë në ligjërim. Shqiptoi me emfazë.

EPTIM m. Ndryshimi që pësojnë fjalët në trajtën e tyre gramatikore, kur hyjnë në lidhje me fjalë të tjera në fjali; mënyrat e një ndryshimi të tillë dhe tërësia e trajtave të fjalës gjatë këtij ndryshimi; mbaresa e një fjale që ndryshon kur lakohet a kur zgjedhohet. Eptim emëror (foljor, përemëror). Eptim i jashtëm mbaresat e trajtave gramatikore. Eptim i brendshëm ndryshimi i tingujve në rrënjën e fjalës, i cili jep një trajtë të re gramatikore. Eptim i shquar (i pashquar).

EPTUESHËM mb. Që i formon trajtat gramatikore të fjalëve me anë të eptimit. Gjuhët e eptueshme.

ETIMOLOGJI f. 1. Degë e gjuhësisë që studion prejardhjen e fjalëve të një gjuhe, duke u mbështetur në historinë e saj e në lidhjet me gjuhët e tjera. Etimologjia shkencore. Etimologji popullore etimologji që e përcakton në mënyrë të gabuar prejardhjen e fjalëve, duke u mbështetur zakonisht te ngjashmëria e tyre e jashtme, tingullore me fjalë të tjera të njohura dhe pa marrë parasysh ligjet e zhvillimit historik të gjuhëve. Etimologjia e gjuhës shqipe. Merrem me etimologji.

2. Prejardhja e një fjale. Etimologji e qartë (e panjohur). Etimologji e një fjale. Përcaktoj etimologjinë e fjalës.

ETIMOLOGJIK mb. Që ka të bëjë me etimologjinë, që i përket etimologjisë, i etimologjisë; që mbështetet në etimologji, sipas etimologjisë. Kërkime (studime) etimologjike. Fjalor etimologjik. Drejtshkrim etimologjik.

ETRUSKISHTE f. Një nga gjuhët e vjetra të Gadishullit Italik, gjuha etruske. Studimi i etruskishtes.

EUFONI f. shih BUKURTINGËLLIM,∼I

EUFONIK mb. shih BUKURTINGËLLUES,∼E.

FAMILJE f.

7. Grup gjuhësh të afërta, që kanë prejardhje të përbashkët.

Familja e gjuhëve indoevropiane.

FARË f. Farët e fjalive. Janë të një fare. Sa farësh është? Gjendet në disa farë.

FEMËROR mb.

5. Që i përket gjinisë femërore. Emër femëror.

* Gjinia femërore kategori leksikogramatikore e emrave dhe e disa përemrave, të cilët shënojnë një frymor femër ose një send që nga ana gramatikore merret si femër; kategori gramatikore e mbiemrave dhe e disa fjalëve të tjera që lidhen me emra a me përemra të tillë dhe që përkojnë me ta.

FEMËRORE f. 1. Gjinia femërore.

FËRKIMOR mb. 1. Që përftohet nga kalimi i ajrit me fërkim nëpër një hapësirë të ngushtë midis dy organeve të të folurit. Tingull fërkimor. Bashkëtingëllore fërkimore.

2. si em. ∼E, ∼JA f. ∼E, ∼ET. Tingull fërkimor.

FIGURSHËM mb. Që nuk përdoret në kuptimin e vet të drejtpërdrejtë, po në një kuptim të prejardhur, i cili lidhet me të parin nëpërmjet ngjashmërisë, krahasimit etj.; që shpreh diçka nëpërmjet një figure (p.sh. një rreze shprese, vale a ndjenjash etj.). Fjalë (shprehje) e figurshme. Kuptim (përdorim) i figurshëm. Në mënyrë të figurshme.

FISHKËLLOR mb. 1. Që përftohet nga kalimi i ajrit me fishkëllimë të lehtë nëpër një hapësirë të ngushtë midis dhëmbëve dhe gjuhës (për tingujt s, z etj.) Tingull fishkëllor. Bashkëtingëllore fishkëllore.

2. si em. ∼E, ∼JA f. ∼E, ∼ET. Tingull fishkëllor.

FISHKËLLYES mb. 1. Që del kur fishkëllejmë, që shoqërohet me fishkëllimë; që i ngjet fishkëllimës, që është si fishkëllimë. Zë (tingull) fishkëllyes. Zhurmë fishkëllyese. Predhë fishkëllyese. Të folur fishkëllyes.

2. Fishkëllor.

FJALË f. 1. Njësia e mëvetësishme me e vogël e gjuhës, tërësi e pandashme e tingëllimit dhe e kuptimit e formësuar nga ana gramatikore, që pasqyron në mënyrë të përgjithësuar e shënon sende e dukuri të realitetit dhe riprodhohet e veçohet në rrjedhën e ligjërimit. Fjalë shqipe. Fjalë e huaj (e huazuar). Fjalë e re (e rrallë, krahinore, e vjetërsuar). Fjalë ndërkombëtare ndërkombëtarizëm. Fjalë librore (diturore). Fjalë e parme (e prejardhur, e përngjitur). Fjalë shënuese (emërtuese, ndihmëse, shërbyese). Fjalë e ndërmjetme. Fjalë e ndryshueshme (e pandryshueshme, e palakueshme). Fjalë me shumë kuptime. Kuptimi i fjalës. Trajta e fjalës. Theksi i fjalës. Përdorimi i fjalës. Formimi i fjalëve. Prejardhja e fjalës. Çerdhe fjalësh. Rendi i fjalëve në fjali. Mbledhja e fjalëve. I ha fjalët i shqipton fjalët në mënyrë jo të plotë. Ndaj fjalën në rrokje. Fjalë e përbërë shih te PËRBËRË (i, e). Fjalë e urtë folk.

FJALËFORMIM m. Formimi i fjalëve të reja në një gjuhë me mënyra e me mjete të ndryshme, si rrugë kryesore për pasurimin e fjalorit të saj. Fjalëformim me parashtesa (me prapashtesa). Mënyrat (tipat) e fjalëformimit.

FJALËFORMUES mb. Që ka të bëjë me formimin e fjalëve në një gjuhë, që i përket fjalëformimit, i fjalëformimit; që shërben për të formuar fjalë të reja. Mjetet fjalëformuese. Tema fjalëformuese. Morfemë fjalëformuese.

FJALËNDRYSHUES mb. Që ka të bëjë me eptimin, që i përket eptimit, i eptimit. Ndajshtesë fjalëndryshuese.

FJALËS m. Tërësia e fjalëve që përmban një fjalor. Fjalësi i fjalorit. Fjalësi për shkronjën F. Zgjedh (përcaktoj) fjalësin.

FJALËZ f. 1. Zvog. e FJAL/Ë,∼A.

2. Fjalë joshënuese, fjalë shërbyese; pjesëz. Fjalëzat as, s', të, dhe,

FJALI f. Njësi tërësore e ligjërimit, e cila përbëhet nga një varg fjalësh (ose edhe nga një fjalë e vetme), të formësuar e të lidhura gramatikisht sipas ligjeve të një gjuhe të caktuar dhe është mjeti kryesor për formimin, shprehjen e kumtimin e mendimit. Fjali e thjeshtë (e zgjeruar). Fjali drejtuese fjali prej së cilës varet një fjali tjetër. Fjali kryesore (e varur). Fjali e bashkërenditur (e nënrenditur). Fjali dëftore (kushtore, pyetëse). Gjymtyrët e fjalisë.

FOLJE f. Pjesë e ligjëratës, që shënon një veprim a gjendje dhe që ndryshon sipas mënyrës, kohës, vetës e numrit. Folje të rregullta (të parregullta). Folje veprore (pësore, vetvetore, pavetore). Folje ndihmëse. Folje kalimtare (jokalimtare). Mënyrat (kohët, vetat, trajtat) e foljes. Zgjedhimet e foljeve.

FOLJEZIM m. Kalimi i një pjese të ligjëratës në kategorinë e foljeve, kthimi në folje.

FOLJOR mb. 1. Që ka të bëjë me foljen, që i përket foljes, i foljes, që përbëhet nga një folje a nga tërësia e foljeve të gjuhës. Trajtat foljore. Kallëzues foljor. Sistemi foljor.

2. Që është formuar nga tema e një foljeje. Emër (mbiemër) foljor.

FOLME f. Njësia më e vogël e ndarjes së një dialekti, të folurit e një krahine, të një fshati a të një qyteti. Të folmet qendrore (anësore). Të folmet arbëreshe. E folmja e Dibrës.

E folmja e Frashërit. Grup të folmesh.

FOND m.

4. Pasuria e leksikut të një gjuhe; tërësi fjalësh, shprehjesh etj. Fondi aktiv (pasiv) i leksikut. Fondi themelor i fjalorit fjalët që përbëjnë bërthamën e leksikut të një gjuhe.

FONEMË f. Njësia më e vogël e sistemit tingullor të një gjuhe, e cila shërben për të ndërtuar fjalët dhe bën të dallohen veshjet tingullore të fjalëve të ndryshme. Fonema a (ë, b, m). Fonemat e gjuhës shqipe. Fonema dhe morfema. Sistemi i fonemave.

FONETIK mb. 1. Që ka të bëjë me tingujt e të folurit a të gjuhës; që lidhet me fonetikën, që i përket fonetikës, i fonetikës. Sistemi fonetik. Struktura fonetike. Dukuri fonetike.

Ligj fonetik. Veçori fonetike. Analizë fonetike.

2. Që ka një shkronjë të veçantë për çdo tingull a fonemë (për alfabetin); që shkruhet ashtu si shqiptohet, që mbështetet tërësisht a kryesisht te shqiptimi. Alfabeti fonetik. Drejtshkrim fonetik. Sipas parimit fonetik.

FONETIKË f. 1. Tërësia e mjeteve tingullore të një gjuhe, ndërtimi tingullor i një gjuhe. Fonetika e shqipes.

2. Degë e gjuhësisë, që studion mjetet tingullore të një gjuhe, ndërtimin tingullor të saj dhe zhvillimin e tij ose sistemin e tingujve të artikuluar në përgjithësi. Fonetikë përshkruese. Fonetika historike (krahasuese). Fonetika e përgjithshme. Fonetika e gjuhës shqipe.

3. Lëndë mësimore që jep njohuritë e nevojshme të kësaj shkence në shkollë; bised. teksti që përmban këto njohuri. Program i fonetikës. Fonetika për shkollat e larta.

FONOLOGJI f. Degë e fonetikës që studion sistemin e fonemave të një gjuhe dhe ndryshimet e tyre, domethënë sistemin e tingujve të një gjuhe nga pikëpamja e përdorimit të tyre shoqëror në procesin e kumtimit midis njerëzve. Fonologjia historike (krahasuese).

FONOLOGJIK mb. Që lidhet me fonologjinë, që i përket fonologjisë, i fonologjisë; që përbëhet nga fonemat. Sistemi fonologjik i gjuhës shqipe.

FORMË f.

8. Trajtë e një fjale, që shpreh kategori e kuptime gramatikore të caktuara; mënyra si është ndërtuar një njësi gjuhësore (fjalë a fjali); mënyra e veçantë e organizimit të brendshëm të gjuhës ose mënyra e veçantë si shprehet një përmbajtje e caktuar në një gjuhë a nga një fjalë. Forma të thjeshta (të përbëra, të pathjeshta, përshkruese, të plota, të shkurtuara, të shtjelluara, të pashtjelluara, analitike, sintetike).Forma e jashtme (e brendshme). Format e fjalës. Forma e njëjësit (e shumësit). Forma e dëftores (e habitores, e së pakryerës, e së kryerës së thjeshtë). Forma e fjalisë.

FORMËSIM m. Veprimi sipas kuptimit të foljes FORMËSOHET. Formësimi gramatikor. Formësimi i fjalës (i emrit, i mbiemrit, i foljes).

FORMËSOHET vetv. Merr trajtën e një pjese të caktuar të ligjëratës; merr një trajtë të caktuar gramatikore. Formësohet si mbiemër (si emër).

FORMIM m. 1. Veprimi dhe gjendja sipas kuptimeve të foljeve FORMOJ, FORMOHEM. Formimi i kombit (i shtetit) shqiptar. Formimi i brigadës. Formimi i njeriut të ri. Formimi i karakterit. Formimi i fjalëve.

4. Fjalë e formuar sipas një mënyre a sipas një tipi të caktuar. Formime të reja.

Formime me prapashtesa.

FRAZEOLOGJI f. 1. Tërësia e togjeve dhe e thënieve a e shprehjeve të qëndrueshme të një gjuhe, të cilat janë të pandashme nga ana leksikore, kanë kuptim tërësor, të njësishëm, të mëvetësishëm e gjithnjë të figurshëm, riprodhohen në ligjërim si njësi të gatshme dhe kryejnë funksionin e një fjale a të një fjalie të vetme. Frazeologjia gjuhësore. Frazeologjia e gjuhës shqipe. Gjuhë me frazeologji të pasur. Mbledhja e frazeologjisë. Studimi (klasifikimi, botimi) i frazeologjisë.

2. Pjesë e leksikologjisë që studion njësitë e tilla të një gjuhe a të një grupi gjuhësh.

3. edhe ∼, ∼TË keq. Fjalë e shprehje që duken të bukura, por fshehin a shtrembërojnë të vërtetën ose janë të zbrazëta e pa vlerë. Frazeologji e zbrazët (boshe).Frazeologji oportuniste (revizioniste). Frazeologji demagogjike.

FRAZEOLOGJIK mb. 1. Që ka të bëjë me frazeologjinë, që i përket frazeologjisë, i frazeologjisë; që është njësi e frazeologjisë, që lidhet me njësitë e frazeologjisë; që përmban njësi të frazeologjisë. Njësi frazeologjike tog i qëndrueshëm fjalësh ose thënie a shprehje e qëndrueshme që ka tiparet dalluese të frazeologjisë. Tipat e njësive frazeologjike. Togfjalësh frazeologjik. Shprehje (përngjitje) frazeologjike. Fjalor frazeologjik.

2. keq. Që karakterizohet nga fjalë e shprehje, të cilat janë të bukura në dukje, por fshehin a shtrembërojnë të vërtetën ose janë fare të zbrazëta e pa vlerë.

Stil frazeologjik.

FRAZË f. 1. Tërësi fjalësh, të lidhura me njëra-tjetrën sipas rregullave gramatikore të një gjuhe, të cilat shprehin një mendim të plotë. Frazë e bukur.

2. keq. shih FRAZEOLOGJI, ∼A 3. Fraza të zbrazëta (të fryra). Frazë e vjetruar.

Frazë demagogjike.

3. Periudhë. Sintaksa e frazës. Ndërtimi i frazës. Përbërja e një fraze.

FRYMËQITËS mb. Që përftohet nga nxjerrja e rrymës së ajrit, që shoqërohet me rrymën e ajrit. Theksi frymëqitës theksi dinamik.

FRYMËQITJE f. libr.

2. Nxjerrja e rrymës së ajrit gjatë formimit të tingujve të të folurit.

FRYMOR mb.

3. Që shënon qenie të gjalla. Emrat frymorë dhe jofrymorë.

FTILLËZUES mb. Ftillues.

FTILLUES mb. 1. Që lidh një fjali të varur, e cila sqaron kuptimin e foljes ose të emrit në fjalinë drejtuese (për lidhëzat se, që, në, nëse etj.). Lidhëzat ftilluese.

2. Që lidhet me lidhëza të tilla dhe sqaron kuptimin e foljes në fjalinë drejtuese (për fjalitë). Fjali ftilluese (p.sh.: «Nga zëri kuptohej se i kishte kaluar zemërimi»).

FUND m. Fund fjale shih FUNDOR/E,∼JA.

FUNDOR mb. libr. 1. Që ndodhet në fund të diçkaje; i fundit. Vijat fundore të fushës. sport. Segment fundor. gjeom. Rimë fundore. let. rimë me theks në rrokjen e fundit të fjalëve që rimojnë. Zanore (bashkëtingëllore, rrokje) fundore.

2. përd. em. sipas kuptimit të mbiemrit.

3. si em. ∼E, ∼JA f. ∼E, ∼ET Rrokje, grup tingujsh a tingull në fund të fjalëve. Fundorja e fjalëve. Fundorja -ë (-e, -at, -më, -këm...).

4. si em. ∼E, ∼JA f. ∼E, ∼ET. vjet. Prapashtesë.

FUNKSION m.

6. Roli që luan gjuha në shoqëri; roli që luan çdo njësi a element i gjuhës në procesin e ligjërimit. Funksioni shoqëror i gjuhës. Funksion morfologjik. Funksioni kumtues (shprehës). Funksionet e gjuhës (e gjuhës letrare kombëtare). Funksioni i emrit (i mbiemrit, i nyjës). Funksioni i kryefjalës (i kallëzuesit, i kundrinës). Funksioni i rasës emërore (dhanore, rrjedhore). Funksioni i fonemës.

FYTYRUAR mb. vjet.

2. I figurshëm. Kuptim i fytyruar.

GEGËRISHTE Dialekti gegë. Gegërishtja veriore (veriperëndimore, verilindore).

GEGIZËM m. Fjalë, shprehje a trajte e veçantë e gegërishtes.

GOJOR mb. 1. Që bëhet me gojë e jo me shkrim, që thuhet me gojë, që jepet ose që merret gojarisht; që përcillet gojë me gojë, që kalon nga njëri tek tjetri me gojë.

Ushtrime gojore. Hartim gojor. Agjitacion gojor. Të dhëna gojore. Krijimtaria gojore e popullit folklori. Letërsia gojore. Tradita gojore. Burime gojore.

2. Që shqiptohet me gojë, që nuk shqiptohet me hundë. Zanore gojore.

GRAFI f. 1. Tërësia e shenjave të shkrimit që përdoren në një a në disa gjuhë; tërësia e llojeve të shkronjave të dorës e të shtypit që përdoren në një gjuhë; shkrimi. Grafia latine. Grafia e gjuhës shqipe.

2. Lidhja që ka sistemi i shenjave të shkrimit me sistemin fonetik të një gjuhe. Veçoritë e grafisë së shqipes.

GRAFIK III mb. Që ka të bëjë me grafinë, që i përket grafisë, i grafisë. Sistemi grafik. Shenjë grafike.

GRAFIKË f.

2. shih GRAFI,~A.

GRAMATIKAN m. Ai që merret me studime në fushën e gramatikës. Gramatikanët shqiptarë.

GRAMATIKË f. 1. Tërësia e rregullave të ndryshimit të trajtave të fjalëve në një gjuhë dhe të lidhjes së fjalëve në fjali. Gramatika dhe leksiku. Gramatika e gjuhës shqipe. Rregullat e gramatikës. Studioj (zotëroj, njoh) gramatikën e një gjuhe.

2. Degë e gjuhësisë që studion këtë tërësi rregullash (ndryshimin e trajtave të fjalëve, ndërtimin e togfjalëshave e të fjalive) dhe që përbëhet nga dy pjesë - nga morfologjia e sintaksa. Gramatika shkencore (historike, krahasuese). Gramatikë normative (përshkruese).

3. Lëndë mësimore që jep njohuritë e nevojshme të kësaj shkence në shkollë; bised. teksti që përmban këto njohuri. Gramatika e shkollave pedagogjike (e klasës së pestë). Libri i gramatikës. Provimi i gramatikës. Bleu gramatikën. U botua një gramatikë e re.

GRAMATIKISHT ndajf. Nga pikëpamja e gramatikës, sipas rregullave të gramatikës, me mjetet e gramatikës, nga ana gramatikore. Është ndërtuar gramatikisht drejt.

GRAMATIKOR mb. Që ka të bëjë me gramatikën e një gjuhe, që i përket gramatikës, i gramatikës; që vështrohet e vlerësohet nga ana e gramatikës, që është karakteristik për njësitë e për kategoritë e gramatikës. Rregulla (norma, struktura) gramatikore. Njësi (kategori, marrëdhënie, lidhje) gramatikore. Kuptimi gramatikor. Mjete gramatikore. Studime gramatikore. Gabim gramatikor. Nga ana (nga pikëpamja) gramatikore.

GRYKORE f.

5. Bashkëtingëllore grykore. Grykorja «g».

6. shih GRYKËS/E,~JA II 1. Mbërthej (zbërthej) grykoren.

GJATË mb.

6. Që zgjatet më tepër kur shqiptohet, që ka gjatësi më të madhe në shqiptim; kund. i shkurtër. Zanore e gjatë. Rrokje e gjatë. Diftong i gjatë.

GJATËSI f.

6. Zgjatja e një tingulli sipas numrit të dridhjeve të tij në një njësi kohe; koha sa zgjat një tingull në të folur. Gjatësia e tingullit. Gjatësia e zanores. Gjatësi absolute (relative).

GJERË mb.

13. Që shqiptohet duke hapur gojën sa më shumë që të jetë e mundshme dhe që është e zëshme në shkallën më të lartë (për një zanore). Zanore e gjerë.

GJINI f.

6. Kategori leksiko-gramatikore në një varg gjuhësh, sipas së cilës emrat dhe disa përemra ndahen në mashkullorë, femërorë e asnjanës ose vetëm në mashkullorë e femërorë, marrin trajta të ndryshme gjatë lakimit dhe kërkojnë përkim të caktuar kur lidhen me fjalë të tjera; kategori gramatikore e mbiemrave dhe e disa fjalëve të tjera, që shfaqet në përkimin e tyre të domosdoshëm me

emrat mashkullorë, femërorë ose asnjanës, me të cilët lidhen. Gjinia gramatikore. Gjinia mashkullore (femërore, asnjanëse). Gjinia e emrave. Përemër i gjinisë mashkullorë. Trajtat e gjinisë femërore të mbiemrave (të numërorëve rreshtorë). Përkim në gjini.

GJINOR mb.

4. Që ka të bëjë me gjininë e emrave, të përemrave, të mbiemrave e të disa fjalëve të tjera, i gjinisë. Mbaresë (trajtë) gjinore.

GJINORE mb. 1. Rasa gjinore: rasa e dytë e lakimit në gjuhën shqipe. Emër në rasën gjinore.

2. si em. GJINOR/E,∼JA f. Rasa gjinore. Gjinore e shquar (e pashquar). Gjinorja e njëjësit (e shumësit). Nyja (mbaresa) e gjinores.

GJUHOR mb. 1. Që shqiptohet me pjesëmarrjen e gjuhës (për tingujt). Bashkëtingëllore gjuhore.

4. si em. ∼E, ∼JA f. ∼E, ∼ET Tingull gjuhor.

GJYMTË mb.

3. Që nuk i ka të gjitha trajtat (për pjesët e ligjëratës); që nuk është e plotë, që i mungon një nga gjymtyrët kryesore (për fjalitë). Folje e gjymtë. Fjali e gjymtë.

4. Përd. em. sipas kuptimit 1 të mbiemrit.

GJYMTYRË f. kryes.

2. Secila nga njësitë më të thjeshta të një të tëre, që mund të ndahen veçan dhe që kanë marrëdhënie të caktuara midis tyre. Gjymtyrët kryesore (e dyta). Gjymtyrët e fjalisë. Gjymtyrët e gjykimit. logj. Gjymtyrët e thyesës. mat. Gjymtyrët e barazimit. mat.

GJYMTYROR mb. Që shërben si gjymtyrë në fjali. Funksioni gjymtyror në fjalinë e varur.

GJYSMËNDIHMËS mb. Që luan rol ndihmës, por pa humbur plotësisht kuptimin leksikor dhe mëvetësinë (për foljet, p.sh. mund, duhet, zë, nis, filloj etj. në togje të tilla, si mund të bëjë, duhet të punoje, zuri të flasë etj.). Folje gjysmëndihmëse.

GJYSMËZANORE f. 1. Tingull që mund të shqiptohet edhe si bashkëtingëllore, edhe si zanore sipas vendit që ka në rrokje. Gjysmëzanorja «i».

2. si mb. ∼, ∼E. Që mund të shqiptohet si gjysmëzanore. Tingull gjysmëzanor.

HABITORE f. Mënyra habitore. Përdorimi i habitores.

HABITORE mb. Që shpreh diçka, të cilën e japim si të papritur, si të çuditshme a si gjë që na habit. Fjali habitore.

* Mënyra habitore një nga mënyrat e foljes në gjuhën shqipe, e cila shpreh një veprim a një gjendje që kryhet ose ngjet papritur dhe ngjall habi te folësi.

HAPUR mb. Rrokje e hapur rrokje që mbaron me një zanore. Zanore e hapur zanore që shqiptohet me gojën më të çelur se zakonisht.

HESHTJE f.

3. Ndalesë, pauzë. Pikat e heshtjes.

HIPOTETIK mb.

2. Që ka fjali të varur kushtore dhe që shpreh një mendim, i cili merret me mend a quhet sikur është i tillë. Periudhë (fjali) hipotetike. Ndërtim hipotetik.

HISTORIZËM m.

3. Fjalë a shprehje që ka dalë nga përdorimi i gjallë, sepse sendi a dukuria që shënon ajo i takojnë një periudhe historike të kaluar. Përdorimi i historizmave.

HOMOGJEN mb. Që ka veti e tipare të njëjta a të njëllojta; që përbëhet prej njësish a prej pjesësh të së njëjtës farë ose të njëjta nga natyra a nga prejardhja e tyre; që

është formuar nga lloje të njëjta, i papërzier; kund. heterogjen. Trup homogjen. Lëndë homogjene. Përbërje homogjene. Grupe homogjene. Gjymtyrët homogjene të fjalisë.

HOMONIM m. 1. Fjalë që tingëllon njësoj me një tjetër, por nga kuptimi ndryshon prej saj (p.sh. verë I dhe verë II); një nga dy, a më shumë njësi të ndryshme gjuhësore që përputhen nga ana tingullore. Homonime të plota. Homonime leksikore (gramatikore). Homonimet e gjuhës shqipe.

HOMONIMI f. Përputhja tingullore e dy a më shumë njësive të ndryshme gjuhësore. Homonimi e mirëfilltë (e plotë). Homonimia e pjesshme e trajtave. Homonimi leksikore (gramatikore). Homonimia e prapashtesave. Homonimia në gjuhën shqipe.

HOMONIMIK mb. 1. Që tingëllon njësoj me një tjetër, por që ndryshon nga kuptimi.

Fjalë homonimike. Prapashtesa (parashtesa) homonimike.

2. libr. Që ka të njëjtin emër a titull me një tjetër.

HUAJ kal.

3. Huazoj. Çdo gjuhë ka huajtur fjalë nga gjuhë të tjera.

HUAJTUR mb.

2. I huazuar. Fjalë e huajtur.

HUAZIM m.

2. Fjalë a njësi tjetër gjuhësore, që është marrë prej një gjuhe tjetër dhe përdoret në gjuhën amtare. Huazim i drejtpërdrejtë (i tërthortë). Huazim leksikor. Huazimet gjuhësore. Huazimet latine (sllave, turke). Huazimet nga greqishtja.

HUAZOJ kal.

2. Marr prej një gjuhe tjetër fjalë a njësi të tjera gjuhësore dhe i përdor në gjuhën amtare.

HUAZUAR mb. libr.

2. Që është marrë prej një gjuhe të huaj dhe përdoret në gjuhën amtare, që nuk është e brumit të gjuhës amtare. Fjalë (prapashtesë) e huazuar.

HUNDOR mb. 1. Që shqiptohet duke kaluar ajri nëpër zgavrat e hundës, që shqiptohet me hundë; që ka hundorësi. Zë (tingull) hundor. Zanore (bashkëtingëllore) hundore.

3. si em. ∼E, ∼JA f. ∼E, ∼ET Zanore ose bashkëtingëllore hundore. Hundoret e shqipes.

HUNDORËSI f. Shqiptimi hundor i tingujve. Hundorësia e zanoreve. Zhdukja e hundorësisë.

HUNDORËZIM m. Kalimi i një tingulli gojor në tingull hundor. Hundorëzimi i zanoreve.

IDIOMË f. Shprehje me ndërtim të veçantë, tërësisht a pjesërisht të ngurosur, që përdoret në një gjuhë prej kohësh me kuptim të njësishëm (i cili nuk del drejtpërdrejt nga shuma e kuptimeve të fjalëve përbërëse) dhe që nuk mund të përkthehet fjalë për fjalë në gjuhë të tjera; përngjitje frazeologjike; njësi frazeologjike (p.sh. bëj pallë; i ra bretku; i bie më qafë; vret rëndë; e fjeti mendjen; rri mbi gjemba; mori flakë; daulle e shpuar; dushk për gogla; fill e për pe; sy ndër sy; pikë e gjak; për dhjamë qeni etj.); fjalë e veçantë që përdoret në kuptim të figurshëm vetëm në një gjuhë e që nuk mund të përkthehet drejtpërdrejt në gjuhë të tjera p.sh. pikë në kuptimin «mes»: në pikë të verës (të dimrit, të natës...); buzëdele bot. një bimë barishtore; gojëlidhuri euf. ujku etj.

INDOEVROPIAN mb. Që bën pjesë në familjen e madhe të disa gjuhëve të afërta, ku përfshihen shqipja, indishtja, iranishtja, armenishtja, greqishtja, latinishtja e gjuhët romane, gjuhët gjermanike, gjuhët sllave, gjuhët baltike, kelte etj.; që ka të bëjë me këto gjuhë, që është veçori e këtyre gjuhëve; që studion këto gjuhë. Gjuhët (e gjalla, e vdekura) indoevropiane. Shtresa indoevropiane e leksikut. Sistemi fonetik indoevropian.

Familja e gjuhëve indoevropiane. Me prejardhje indoevropiane.

Gjuhësia indoevropiane.

INTENSITET m. Intensiteti i theksit.

INTONACION m.

2. Ndryshimi i zërit në melodi dhe në ritëm gjatë të folurit, melodia dhe ritmi si organizues të fjalisë; mënyra e shqiptimit që është karakteristike për një gjuhë. Intonacion pyetës (përmbyllës, tregues). Intonacioni i fjalisë. Intonacion në gjuhën shqipe.

JASHTËGJUHËSOR mb. Që nuk lidhet drejtpërdrejt me gjuhën a me dukuritë gjuhësore, që nuk ka të bëjë me vetë sistemin e gjuhës; që nuk ka karakter gjuhësor. Faktorë jashtëgjuhësorë.

Kushtet jashtëgjuhësore. Fakte jashtëgjuhësore.

JOFRYMOR mb.

2. Që nuk shënon njerëz a kafshë, por shënon sende. Emra jofrymorë.

JOHUNDOR mb. Që nuk shqiptohet me hundë, gojor. Tingull johundor. Zanore johundore.

JOPRODHUES mb.

3. Që nuk mund të krijojë fjalë të reja, që s'jep formime të reja. Temë joprodhuese.

JOVETOR mb. Që nuk ka vetë, që s'mund të ndryshojë a nuk ndryshon sipas vetës; e pashtjelluar (për format e ngurosura të foljes). Format jovetore të foljeve.

KAKOFONI f. muz. Keqtingëllim. Krijon (bën) kakofoni. Mënjanoj (zhduk) kakofoninë.

KALIMTAR mb.

E folme kalimtare. e folme e një krahine midis dy dialekteve.

3. Që shënon një veprim, i cili kryhet nga kryefjala dhe kalon e bie drejtpërdrejt te një qenie a send, të shprehur me një emër ose përemër në rasën kallëzore pa parafjalë, d.m.th. te një kundrinë e drejtë; që merr kundrinë të drejtë (për foljen); kund. jokalimtare. Folje kalimtare.

KALK m.

2. Fjalë ose shprehje e re, që krijohet duke përkthyer një për një pjesët përbërëse të një fjale ose të një shprehjeje të huaj. Kalke kuptimore (sintaksore).

KALUAR mb.

4. f. E shkuar. Kohët e kaluara të foljes.

KALLËZORE mb. f. 1. Rasa kallëzore: rasa e katërt e lakimit në gjuhën shqipe.

2. si em. KALLËZORE,~JA f. Rasa kallëzore. Kallëzorja e shquar (e pashquar). Kallëzorja me parafjalë (pa parafjalë). Përdorimi i kallëzores. Emër në kallëzore.

KATEGORI f.

Kategori gramatikore. kuptimi gramatikor i shprehur me anë të një forme gramatikore (si p.sh. kategoria e numrit, e rasës, e vetës etj.).

KEQTINGËLLIM m.

2. Tingëllim i keq, i cili krijohet nga takimi i fjalëve, i rrokjeve a i tingujve që shqiptohen me vështirësi e të vrasin veshin ose që ngjallin asociacione jo të pëlqyeshme a të pahijshme; kund. bukurtingëllim. Krijon keqtingëllim. Për të mënjanuar (për të zhdukur) keqtingëllimin.

KËLTHITËS mb. Që i ngjet klithmës; që këlthet. Zë këlthitës. Fjali këlthitëse. fjali thirrmore.

KËMBIM m.

3. Zëvendësimi i një tingulli nga një tingull tjetër në të njëjtën morfemë, i cili është bërë gjatë zhvillimit historik të gjuhës ose ndodh për arsye të ndryshme e në kushte të caktuara gjatë përdorimit të saj. Këmbim fonetik (gramatikor). Këmbimi i zanoreve (i bashkëtingëlloreve).

KËPUJË f.

4. Folja që lidh kryefjalën me kallëzuesin emëror (në gjuhën shqipe: folja «jam»).

KËPUJOR mb. Që lidh kryefjalën me kallëzuesin emëror, që shërben si këpujë; që lidh dy gjymtyrë homogjene në një fjali (për lidhëzat); që ka vlerën e funksionet e një këpuje për të lidhur mendimet (për fjalitë etj.); që formohet nga dy tema me lidhje bashkërenditëse (për fjalët e përbëra). Folje këpujore. Pjesa këpujore. Lidhëza këpujore. Fjali këpujore. Marrëdhënie këpujore. Lidhje këpujore. Kompozita këpujore.

KOHË f. Ndajfolje kohe. Plotës kohe. Koha është flori. fj. u.

18. Kategori gramatikore e foljes, që shpreh marrëdhënien e veprimit a të gjendjes me çastin kur flasim ose kur shkruajmë dhe që ka trajtat e veta t ëveçanta. Kohë të thjeshta (të përbëra). Koha e tashme (e shkuar, e ardhme). Përshtatja e kohëve.

KOHOR mb.

2. Që lidh një fjali të varur, e cila tregon kohë, me një fjali drejtuese (për lidhëzat kur, tek, sa, ndërsa, sa kohë që etj.); që lidhet me lidhëza të tilla dhe tregon kohën kur kryhet një veprim ose kur ndodh ngjarja e shprehur në fjalinë drejtuese (për fjalitë). Lidhëz kohore. Fjali kohore.

KOLEKTIV mb.

3. Përmbledhës.

KOMPOZIM m. art., muz.

4. Bashkimi i dy a më shumë temave ose fjalëve për të formuar një fjalë të re.

Fjalë të formuara nëpërmjet kompozimit.

KOMPOZITË f. Fjalë e përbërëse e formuar nga bashkimi i dy a më shumë temave ose fjalëve, në një njësi të vetme fonetike, leksikore e gramatikore (p.sh. asnjëherë, ballafaqe, bashkatdhetar, domosdo, kurdoherë, ndonjëherë, zemërgur etj.).

Kompozita përcaktuese (këpujore, pronësore, dëshirore).

KONKRET mb.

3. Që emërton një send të kapshëm me anë të shqisave ose që shënon një tipar a një veprim të lidhur me sendin që e ka tiparin a të lidhur me vepruesin (p.sh. gur, mal, kalë; i hekurt, i blertë, i ëmbël; punoj, laj, thyej, kap etj.); kund. abstrakt.

KRAHASIM m. Shkallët e krahasimit (të mbiemrit, të ndajfoljes). kategori gramatikore e mbiemrave cilësues dhe e disa ndajfoljeve, që tregon në mënyrë të krahasuar shkallën a masën e shfaqjes së cilësisë a të tiparit të shënuar prej tyre.

KRAHASOR mb. 1. Që lidh një fjali të varur, e cila tregon krahasim, me një fjali drejtuese

KRAHINOR mb. Që ka të bëjë me krahinën, që i përket krahinës, i krahinës; që është karakteristik për një krahinë të caktuar ose për banorët e saj; që lidhet me interesat e ngushta të një krahine. Dallime krahinore. Kostum krahinor. Ndarja krahinore. Këshilli krahinor. Konferencë krahinore. Fjalë krahinore. krahinorizëm.

KRAHINORIZËM m. libr.

3. Fjalë, shprehje ose trajtë, që është karakteristike për të folmen e një krahine dhe që nuk ka përdorim të gjerë në gjuhën letrare kombëtare.

KRYEFJALË f. Gjymtyrë kryesore e fjalisë (e shprehur me një emër a përemër në rasën emërore pa parafjalë), e cila nuk varet gramatikisht nga gjymtyrët e tjera dhe shënon frymorin a sendin që kryen a pëson veprimin ose që ka tiparin e shprehur nga kallëzuesi.

Kryefjala e fjalisë. Kryefjala dhe kallëzuesi. Gjeni kryefjalën.

KRYEFJALORE mb. Që shërben si kryefjalë, që luan rolin e kryefjalës; që është kryefjalë.

Fjali kryefjalore.

KRYEHERSHËM mb. Më i hershmi, më i vjetri, më i lashti. Dëshmi e kryehershme.

Nyjë e kryehershme. Shumësi i kryehershëm. Trajtë e kryehershme.

KRYER f. Koha e kryer.

* E kryera e thjeshtë një nga kohët e shkuara të foljes, që tregon një veprim të përfunduar plotësisht para çastit të ligjërimit ose një gjendje të kaluar.

E kryera e plotë një nga kohët e shkuara të foljes që tregon se veprimi ose gjendja që shprehen nga folja ka marrë fund para një veprimi a gjendjeje tjetër në të kaluarën. E kryera e tejshkuar një nga kohët e shkuara të foljes, e cila tregon një veprimi që ka përfunduar para një çasti të caktuar të së kaluarës.

KRYER mb. I përfunduar krejt; i mbaruar. Punë (detyrë) e kryer. Fakt i kryer.

* Koha e kryer një nga kohët e shkuara të foljes, e cila tregon një veprim a gjendje të kaluar në mënyrë të tillë që rezultatet janë të pranishme edhe në çastin e ligjërimit. Aspekti i kryer kategori gramatikore e foljeve në disa gjuhë, e cila e shpreh veprimin si të përfunduar, jo të zgjatur a të përsëritur ose si veprim që kryhet në një çast të caktuar; kund. aspekti i kryer.

KRYESOR mb.

Fjali kryesore fjalia që në një periudhë me nënrenditje nuk varet gramatikisht nga ndonjë fjali tjetër, kurse prej saj varen fjali të tjera.

KUNDËRSHTOR mb. 1. Që lidh dy fjali të bashkërenditura a dy gjymtyrë fjalie, të cilat kanë marrëdhënie kundërshtie a përqasjeje ndërmjet tyre (për lidhëzat po, por, ndërsa, porse, kurse, megjithatë, megjithëkëtë mirëpo, veç, veçse etj.).

2. Që lidhet me lidhëza të tilla dhe ka marrëdhënie, kundërshtie a përqasjeje me fjalinë me të cilën bashkërenditet (për fjalitë). Fjali kundërshtore.

KUNDËRT mb. Kuptime të kundërta. kuptime antonimike. Fjalë të kundërta antonime.

KUNDËRVËNIE f.

3. Karakter antonimik; antonimia.

KUNDRINË m. Gjymtyrë e dytë e fjalisë, mbi të cilën bie veprimi i foljes që shërben si kallëzues. Kundrinë e drejtë kundrinë e shprehur nga një emër a përemër në rasën kallëzore pa parafjalë. Kundrinë e zhdrejtë kundrinë e shprehur nga një emër a përemër në rasën dhanore.

KUNDRINOR mb. Që shërben si kundrinë, që luan rolin a që ka funksionin e kundrinës; që është kundrinë. Fjali kundrinore.

KUPTIM m.

3. Përmbajtja e fjalës, e cila shpreh diçka nga realiteti; përmbajtja e një njësie gjuhësore, tërësia e funksioneve të njësive gjuhësore. Kuptimi leksikor. Kuptim i drejtpërdrejtë (i figurshëm, abstrakt, konkret). Kuptimi kryesor (fillestar). Kuptim i ri. Kuptim i vjetruar. Kuptimi gramatikor. Kuptimi kohor (i kohës). Kuptimi sasior (cilësor). Kuptimi i rrënjës (i parashtesës, i prapashtesës). Kuptimi i morfemës. Kuptimi i fjalisë. Fjalë me shumë kuptime. Zhvillimi (ndryshimi, zgjerimi, ngushtimi, ndërrimi) i kuptimit.

* Kuptimi i drejtpërdrejtë (i fjalës) shih te DREJTPËRDREJTË (i, e).

KUPTIMOR mb.

* Theksi kuptimor (logjik) shih te LOGJIK,~E.

KUPTIMSHËM mb. Që ka kuptim, me kuptim. Njësi e kuptimshme.

KUSHTOR mb. 1. Që lidh një fjali të varur, e cila tregon kushtin e kryerjes së një veprimi, me fjalinë drejtuese që shpreh këtë veprim (për lidhëzat në, në qoftë se, në se, në është se, në rast se, po që se, sikur, me kusht që, mjaft që, kur etj.). Lidhëz kushtore.

KUSHTORE f. Mënyra kushtore.

LABËRISHTE f. E folmja e labëve. Labërishtja e folur. Veçoritë e labërishtes.

LAJMËRUES mb. Pjesa lajmëruese e ligjëratës së drejtë. ajo pjesë e ligjëratës së drejtë, që paralajmëron fjalët e një tjetri, fjalët e autorit (p.sh. Gjergj Kastrioti e zgjeshi pallën nga milli dhe thirri: ? Për Arbërinë, o burra, mbi ta)!

LAKIM m.

Lakimi i emrave.

3. Tërësia e ndryshimeve që pëson trajta e emrit, mbiemrit, përemrit, numërorit, nyjës dhe e çdo pjese të ligjëratës që përdoret si emër, kur i lakojmë sipas rasave, numrit e gjinisë; tërësia e trajtave që ka emri, mbiemri etj. kur lakohet; tërësia e emrave që marrin trajta të njëjta kur lakohen.

Lakimi i parë (i dytë...). Emrat e lakimit të parë.

LAKOHEM vetv.

4. E ndryshon trajtën sipas rasave, numrit e gjinisë (për emrin, mbiemrin, përemrin, numërorin, nyjën e për çdo pjesë të ligjëratës që përdoret si emër).

Emri dele lakohet si lule. Ndajfoljet (parafjalët) nuk lakohen.

5. Pës. e LAKOJ 1.

LAKOJ kal.

4. E ndryshoj trajtën e emrit, të mbiemrit, përemrit, numërorit, nyjës a të çdo pjese të ligjëratës që përdoret si emër sipas rasave, numrit e gjinisë. Lakoj emrin (mbiemrin) në numrin njëjës (shumës).

LAKUESHËM mb

3. Që e ndryshon trajtën sipas rasës, numrit e gjinisë, që lakohet; kund. i palakueshëm (për emrin, mbiemrin, përemrin, numërorin, nyjën).

Pjesët e lakueshme të ligjëratës.

LARTË mb. Stil i lartë. stil i cili përfshin mjete të tilla gjuhësore që i japin ligjërimit një ton të ngritur e solemn.

LEJOR mb. 1. Që lidh një fjali të varur, e cila tregon një veprim a gjendje që pritej të pengonte veprimin a gjendjen e shprehur nga fjalia drejtuese, por që nuk arrin ta pengojë atë (për lidhëzat si megjithëse, ndonëse, edhe pse, sado që, sido që, pavarësisht se etj.). Lidhëza lejore.

LEKSIK m. 1. Tërësia e fjalëve që ka një gjuhë, një dialekt ose një e folme; fjalori. Leksiku i përgjithshëm (dialektor, krahinor). Leksiku i gjuhës shqipe. Leksiku i së folmes ... Pasurimi (pastrimi) i leksikut të shqipes. Shtresat e leksikut të shqipes. Kartoteka e leksikut të shqipes.

2. Tërësia e fjalëve që përdoren në një fushë të caktuar të veprimtarisë shoqërore ose nga një rreth shoqëror i caktuar; tërësia e fjalëve që përdor një autor në veprën e tij, fjalori i një vepre. Leksiku i përditshëm (i zakonshëm). Leksiku profesional (terminologjik). Leksiku politiko-shoqëror (ushtarak, shkencor). Leksiku i fëmijëve. Leksiku i Naim Frashërit.

LEKSIKOGRAFI f. Teoria e praktika e hartimit të fjalorëve; degë e gjuhësisë që merret me hartimin e fjalorëve. Zhvillimi i leksikografisë shqiptare.

LEKSIKOGRAFIK mb. Që ka të bëjë me leksikografinë, që i përket leksikografisë, i leksikografisë.

Vepër leksikografike.

LEKSIKO-GRAMATIKOR mb.

Që ka të bëjë me leksikun dhe me gramatikën, që i përket leksikut dhe gramatikës.

Kategori leksiko-gramatikore.

LEKSIKOLOGJI f. Degë e gjuhësisë që studion leksikun e gjuhës. Leksikologjia e përgjithshme. Leksikologjia shqipe. Leksikologjia historike (përshkruese).

LEKSIKOLOGJIK mb. Që ka të bëjë me leksikologjinë, që i përket leksikologjisë, i leksikologjisë.

Studime leksikologjike. Ekspeditë leksikologjike.

LEKSIKOR mb. Që ka të bëjë me leksikun e gjuhës, që i përket leksikut, i leksikut; që është karakteristik për leksikun e për njësitë e tij. Pasuria leksikore e shqipes.

Visari leksikor. Sistemi leksikor. Shtresat leksikore. Njësi leksikore. Norma leksikore. Kuptimi leksikor i fjalës.

LËNDOR mb.

6. Që shënon një lëndë ose një send; që shënon nga ç'lëndë është bërë diçka; që ka të bëjë me pjesën themelore të fjalës dhe jo me trajtat e saj gramatikore, leksikor. Emër lëndor emër që shënon një lëndë (p.sh. mish, brumë, vaj, dyllë). Mbiemër lëndor mbiemër që e cilëson një send duke cilësuar se nga ç'lëndë është bërë (p.sh. i gurtë, i drunjtë, i hekurt, i misërt). Kuptimi lëndor i fjalës kuptimi i temës së fjalës, kuptimi leksikor (për ta dalluar nga kuptimi i pjesës trajtëformuese).

LËNGËT mb.

3. Që është i zëshëm dhe pas një bashkëtingëlloreje të shurdhët shqiptohet lehtë (për bashkëtingëlloret l, ll, r, rr). Bashkëtingëlloret e lëngëta.

LËNGËTOR mb. vjet. shih LËNGËT (i, e)
3. Bashkëtingëllore lëngëtore. Tingull lëngëtor.

LËNGËZOR mb. shih LËNGËT (i, e)
3. Bashkëtingëllore lëngëzore. Tingull lëngëzor.

LËVIZSHËM mb.

Theks i lëvizshëm.

LIBROR mb. Që është karakteristik për ligjërimin e shkruar; që është tipik për gjuhën e shkruar të librave. Ligjërimi libror. Stili libror. Fjalë librore. Ndërtime librore.

LIDHËS mb.

* Vizë lidhëse vizë e shkurtër që vihet zakonisht ndërmjet dy fjalëve ose ndërmjet dy temave, të cilat formojnë një njësi (p.sh. ditë-punë, ekonomiko-shoqëror, organizatë-bazë, dora-dorës, Nikaj-Mertur). Zanore lidhëse (bashkuese) zanore ndërmjet dy temave të një fjale të përbërë (p.sh. gushtovjeshtë, mesoburrë, ballafaqe, këmbadoras, djegagur).

LIDHËSE f.

9. Lidhëz. Lidhëse shkakore (krahasuese, ftilluese).

LIDHËZ f.

2. Pjesë e pandryshueshme e ligjëratës, që lidh dy gjymtyrë fjalie ose dy fjali dhe shpreh marrëdhënie të ndryshme sintaksore ndërmjet tyre.

Lidhëz bashkërenditëse (nënrenditëse). Lidhëz këpujore (veçuese, kundërshtore, përmbyllëse). Lidhëz ftilluese (vendore, kohore, shkakore, qëllimore). Lidhëz e thjeshtë.

LIDHËZOR mb. Që lidhet me anë të një lidhëze; që ka lidhëz në përbërjen e vet; që ka vlerën e një lidhëze. Ndërtim lidhëzor. Fjali lidhëzore. Shprehje lidhëzore. Mjetet lidhëzore.

LIDHOR mb.

2. Që lidh një fjali të varur përcaktore me një fjali tjetër ose me një gjymtyrë të një fjalie tjetër (për përemrat që, i cili etj.). Përemrat lidhorë.

3. Që lidhet me përemra të tillë dhe plotëson kuptimin e një fjalie tjetër (për fjalitë). Fjali lidhore.

* Mënyra lidhore: një nga mënyrat e zgjedhimit të foljeve në gjuhën shqipe, e cila tregon një veprim a një gjendje që mund, që dëshirohet ose duhet të kryhet a të ndodhë, pasi lidhet me një tjetër.

LIDHORE f. Mënyra lidhore.

LIGJ m. Ligjet e fonetikes.

LIGJËRATË I f. Ligjërim; e folme. Ligjëratë e shkruar (e folur). Ligjërata e zakonshme (e bisedave të përditshme).

* Ligjëratë e drejtë formë e ndërtimit sintaksor të ligjërimit, në të cilën ai që flet a shkruan përsërit fjalë për fjalë, pa asnjë ndryshim ato që ka thënë një tjetër ose që ka thënë vetë më parë, duke i

veçuar si fjali më vete. Ligjëratë e zhdrejt ë(e tërthortë) formë e ndërtimit sintaksor të ligjërimit, në të cilën ai që flet a shkruan i riprodhon fjalët e një tjetri ose fjalët që ka thënë vetë më parë pa bërë ndryshime në përmbajtje, por me ndryshime në formë, duke mos i veçuar si fjali më vete. Pjesët e ligjëratës kategoritë themelore leksiko-gramatikore, në të cilat grupohen të gjitha fjalët e gjuhës sipas kuptimit leksikor dhe veçorive të tyre gramatikore (p.sh. emri, mbiemri, numërori, përemri, folja, ndajfolja, parafjala etj.).

LIGJËRIM I m. 1. Veprimi sipas kuptimeve të foljeve LIGJËROJ I, LIGJËROHEM I.

2. Gjuha e gjallë kur e flasim a e shkruajmë, gjuha në çastin e përdorimit të saj nga njerëzit. Gjuha dhe ligjërimi. Stili i ligjërimit.

3. Variant i gjuhës me disa veçori dalluese, që përcaktohen nga rrethanat në të cilat bëhet kumtimi dhe nga qëllimi i kumtimit; stil i gjuhës; mënyrë të foluri; mënyra e shqiptimit në të folur. Ligjërimi letrar ligjërim i normëzuar që përdoret nga njerëzit e shkolluar, gjuhë letrare. Ligjërimi bisedor. Ligjërimi libror. Ligjërimi poetik. Ligjërimi i thjeshtë. Ligjërimi dialektor. Ligjërim tregimtar. Ligjërim i plotë(i lirë). Ligjërim i hollë (i trashë).

4. E folme; gjuhë. Ligjërimi i krahinës (i fshatit). Ligjërimet shqiptare të Atikës (të Italisë).

LIGJËRIMOR mb. Që ka të bëjë me ligjërimin, i ligjërimit. Kumtimi ligjërimor.

LIGJËRUES mb. 1. Që këndon a cicëron bukur, këngëtar (për disa zogj). Zogjtë ligjërues.

2. Që ka të bëjë me ligjërimin, i ligjërimit. Veprimtaria ligjëruese të folurit.

LIRË mb. Togfjalësh i lirë. Theks i lirë. Rendi i lirë i fjalëve. vendosja e fjalëve në fjali jo sipas një rendi të caktuar e të pandryshueshëm.

LOGJIK mb.

* Theksi logjik (kuptimor) theksimi i një fjale, të cilën duam ta dallojmë në fjali nga kuptimi, për të shprehur pikërisht atë që synojmë gjatë ligjërimit.

LOKUCION m. Grup fjalësh që nga ana gramatikore e leksikore është i barasvlershëm me një fjalë të vetme dhe që ka në përbërjen e tij të paktën një fjalë emëruese; shprehje gjuhësore. Lokucion ndajfoljor (parafjalor, lidhëzor).

MARRËDHËNIE f.

2. edhe Lidhje e ndërsjellë ndërmjet sendeve, dukurive ose veprimeve të ndryshme; raport. Marrëdhënie kushtore (kohore, qëllimore).

Marrëdhënie të shkakut e të pasojës.

MASHKULLOR mb.

7. Që i përket gjinisë mashkullore. Emër mashkullor.

MASHKULLORE f. 1. Gjinia mashkullore; kund. femërore.

MBARESË f. 1. Secila nga ndajshtesat trajtëformuese që u vihen në fund temave të pjesëve të ndryshueshme të ligjëratës gjatë lakimit a zgjedhimit për të shprehur kuptimet gramatikore. Mbaresë rasore (vetore, foljore). Mbaresat e njëjësit (e shumësit). Mbaresat e kohës së tashme (e së pakryerës).

MBIDIALEKTOR mb. Që qëndron mbi dialektet, që është i një shkalle më të lartë se dialektet e të folmet. Sistem mbidialektor. Ka karakter mbidialektor. Gjuha letrare kombëtare është gjuhë mbidialektore.

MBIEMËR m. 1. Pjesë e ligjëratës që shënon një tipar të sendit, ka shkallë krahasimi dhe lidhet me emrin, me të cilin përshtatet në gjini, në numër e në rasë.

Mbiemër i nyjshëm (i panyjshëm). Mbiemër cilësor (dëftor, i pakufishëm).

Mbiemër foljor (prejfoljor). Emri e mbiemri. Shkallët e mbiemrit. Lakimi i mbiemrave.

2. Emri i familjes që vihet pas emrit të njeriut; llagap. Emri e mbiemri.

Mbiemri i burrit (i gruas). Sipas mbiemrit të autorit. Mbante dy mbiemra.

MBIEMËROR mb. Që lidhet me mbiemrin, që i përket mbiemrit; që ka vlerën a tiparet e mbiemrit. Temë mbiemërore. Prapashtesë mbiemërore.

MBIEMËRZIM m. Veprimi sipas kuptimeve të foljeve MBIEMËRZOJ, MBIEMËRZOHET. Mbiemërzimi i pjesores.

MBIEMËRZOHET Pës. e MBIEMËRZOJ.

MBIEMËRZOJ kal. E kthej në mbiemër ose e përdor si mbiemër (një emër a një pjesë tjetër të ligjëratës). Mbiemërzoj një emër.

MBIEMËRZUAR mb. Që është kthyer në mbiemër, ose që përdoret si mbiemër. Pjesore e mbiemërzuar.

MBYLLTOR mb. 1. Që shqiptohet duke u mbyllur a duke u puqur plotësisht organet e nyjëtimit në rrugën e kalimit të ajrit, i cili e kapërcen këtë pengesë me shpërthim ose i del asaj anash (për bashkëtingëlloret si t, d, p, b, k, g etj.). Bashkëtingëllore mbylltore.

2. si em. ~E, ~JA f. ~E, ~ET. Bashkëtingëllore mbylltore. Mbylltore shpërthyese. Mbylltore anësore. Mbylltore grykore (prapagjuhore, buzore).

MBYLLUR mb. Rrokje e mbyllur rrokje që mbaron me një bashkëtingëllore. Zanore e mbyllur zanore që përftohet duke e ngritur shpinën e gjuhës drejt qiellzës më shumë se kur shqiptojmë zanoret e hapura.

MELODIK mb. muz.

* Theks melodik theks që karakterizohet nga ngritja e ulja e zërit; shkalla e lartësisë së zërit në rrokjen e theksuar.

MESGJUHOR mb. 1. Që përftohet duke u puqur pjesa e mesme e shpinës së gjuhës me qiellzën e fortë (për bashkëtingëlloret si q, gj, nj). Bashkëtingëllore mesgjuhore.

2. si em. ~E, ~JA f. ~E, ~ET. Bashkëtingëllore mesgjuhore.

MESOR mb. Që ka trajtë pësore dhe kuptim jokalimtar. Folje mesore folje që kanë trajtë pësore dhe kuptim jokalimtar (p.sh. hidhem, gëzohem, kollem, rritem etj.).

MESORE f.

6. Tingull që përftohet duke kaluar ajri nëpër gjatësinë e zgavrës së gojës

(për bashkëtingëlloren j).

METAFORË f. let., Përdorimi i një fjale a i një shprehjeje me kuptim të figurshëm në bazë të krahasimit sipas ngjashmërisë; fjala a shprehja e përdorur me këtë kuptim; figura letrare që ndërtohet me këtë mënyrë (p.sh. qesh natyra, vullnet i çeliktë etj.) Metaforë e thjeshtë. Metaforë letrare (gjuhësore).

METAFORIK mb. let., 1. Që është përdorur me kuptim të figurshëm, të mbështetur në krahasim, që është një metaforë. Kuptim metaforik. Fjalë (frazë, shprehje) metaforike. Varg metaforik. Në mënyrë metaforike.

2. Që ka shumë metafora, i pasur me metafora; i figurshëm. Stil metaforik.

Ligjëratë metaforike.

METATEZË f. shih VENDKËMBIM,~I.

MËNYRË f.

3. Kategori gramatikore e foljes, që shpreh marrëdhëniet ndërmjet asaj që thuhet dhe realitetit nëpërmjet trajtash të veçanta që e japin veprimin a gjendjen si diçka që ndodh a është me të vërtetë, si mundësi, si dëshirë, si urdhër etj.; tërësia e trajtave të ndryshme që merr folja gjatë zgjedhimit sipas kohës, numrit e vetës. Mënyra dëftore (lidhore, kushtore, habitore, dëshirore). Kategoria gramatikore e mënyrës.

MËNYROR mb. 1. Që lidh një fjali të varur, e cila tregon mënyrën e kryerjes së një veprimi me fjalinë drejtuese që shpreh këtë veprim (për lidhëzat si, siç, ashtu si, ashtu siç, kështu si, sikur, sikurse etj.).

2. Që lidhet me lidhëza të tilla dhe tregon mënyrën e kryerjes së një veprimi (për fjalitë).

MËVETËSI f. vjet. Të qenët me vete; pavarësi. Mëvetësia e Shqipërisë. Ka mëvetësi kuptimore.

MËVETËSISHËM mb.

Fjalë e mëvetësishme.

MIRDITOR mb. E folmja mirditore.

MOHOR mb. shih MOHUES,∼E 2. Fjali mohore. Fjalë mohore. Parashtesa mohore.

MOHUES mb.

2. Që përdoret për të shprehur mohim; mospajtim, mospëlqim etj., që ka kuptimin e mohimit; mohor. Fjali mohuese. Fjali mohuese. Pjesëza mohuese.

MORFEMË f. Njësia më e vogël e kuptimshme në përbërjen e fjalës, e cila është mbartëse e kuptimeve leksikore (rrënja, parashtesat, prapashtesat) ose e kuptimeve gramatikore (mbaresat). Morfemat fjalëformuese ndajshtesat (parashtesat e prapashtesat). Morfemat trajtëformuese mbaresat. Morfema leksikore rrënja dhe ndajshtesat fjalëformuese.

MORFOLOGJI f. 1. spec. Trajta e jashtme dhe ndërtimi i diçkaje, mënyra si lidhen ndërmjet tyre pjesët përbërëse të saj; shkenca që studion trajtën dhe ndërtimin e brendshëm të diçkaje. Morfologjia e tokës. gjeol. Morfologjia e njeriut (e kafshëve). anat. Morfologjia e organeve të trupit. anat. Morfologjia e lumenjve. gjeogr. Morfologjia e veshjeve popullore (e muzikës popullore). etnogr. Morfologjia e mineralit. min. Ndryshoi morfologjinë. Njoh morfologjinë e diçkaje.

2. Pjesë e gramatikës, që merret me studimin e trajtave të fjalëve, si edhe të kategorive gramatikore të tyre; sistemi i trajtave të fjalëve të një gjuhe. Morfologjia e gjuhës shqipe. Morfologjia dhe sintaksa.

3. Lëndë mësimore që jep njohuritë e nevojshme të kësaj shkence në shkollë; bised. teksti që përmban këto njohuri. Morfologjia për shkollat tetëvjeçare. Mori dhjetë në morfologji.

MORFOLOGJIK mb. 1. spec. Që lidhet me trajtën e me ndërtimin e brendshëm të diçkaje, që ka të bëjë me morfologjinë e diçkaje; që i përket morfologjisë së diçkaje, i morfologjisë. Veçoritë morfologjike të shtresës tokësore (të lumenjve). Tiparet morfologjike të veshjeve popullore. Ndërtimi morfologjik i diçkaje. Karakteristikat morfologjike. Ndryshimet morfologjike. Analizat morfologjike të gjakut. Metodat morfologjike. Nga pikëpamja (nga ana) morfologjike.

2. Që lidhet me sistemin e trajtave të fjalëve të një gjuhe, që ka të bëjë me morfologjinë e fjalëve; që i përket morfologjisë së një gjuhe. Sistemi morfologjik i gjuhës. Ushtrime morfologjike. Analizë morfologjike.

MUNGESË f.

5. Elipsë.

MUNGESOR mb. Që nuk i ka të gjitha gjymtyrët (për fjalinë) ose trajtat (për lakimin a për zgjedhimin), i paplotë. Lakim mungesor i emrave. Fjali mungesore fjali e paplotë.

NATYROR mb.

5. Që merret sipas seksit dhe jo sipas treguesit gramatikor. Gjini natyrore.

NDAJFOLJE f. Pjesë e pandryshueshme e ligjëratës, që tregon një tipar të veprimit a të gjendjes, rrethanat a mënyrën e veprimit ose shkallën e cilësisë a të veprimit. Ndajfolje përemërore (rrethanore, pyetëse, mohuese). Ndajfolje kohe (vendi, mënyre, shkaku, cilësie, sasie, qëllimi, krahasimi).

NDAJFOLJEZIM m. Veprimi sipas kuptimit të foljes NDAJFOLJEZOHET. Ndajfoljezimi i emrave.

NDAJFOLJEZOHET vetv. Kthehet në ndajfolje, merr tiparet e ndajfoljes (për një pjesë të ligjëratës).

NDAJFOLJOR mb. Që ka vlerën e ndajfoljes; që përdoret si ndajfolje. Shprehje ndajfoljore. Lokucion ndajfoljor. Kuptim ndajfoljor. Me vlerë ndajfoljore.

NDAJSHTESË f. Pjesë që i shtohet një rrënje ose një teme të fjalës përpara (parashtesë), në mes (brendashtesë) a në fund (prapashtesë), për të formuar një fjalë tjetër me kuptim a me ngjyrim të ri ose për të ndërtuar një trajtë të fjalës (mbaresë). Ndajshtesë fjalëformuese. Ndajshtesë fjalëndryshuese mbaresë.

NDAJSHTESIM Formimi i një fjale të re ose i trajtës së një fjale me anë të një ndajshtese.

NDAJSHTESOR Që ka lidhje me ndajshtesën; që bëhet me anë të ndajshtesave. Morfemë ndajshtesore. Fjalëformim ndajshtesor.

NDAJSHTIM m. Përcaktor i shprehur zakonisht me një emër a i zgjeruar edhe me fjalë të tjera, që vihet pranë një emri tjetër ose një përemri e lidhet me këta thjesht me pranëvënie ose me përshtatje të pjesshme dhe që shërben për të dhënë një saktësim ose një sqarim të mëtejshëm (p.sh. Gazeta «Drita»; Arkitekt Sinani; Naim Frashëri, poeti më i madh etj.). Ndajshtim caktues. Ndajshtim sqarues. Ndajshtim i veçuar (i paveçuar).

NDAJSHTIMOR mb. Që shërben si ndajshtim, që luan rolin e ndajshtimit. Plotës ndajshtimor. vjet.

Fjali ndajshtimore.

NDAJSHTRESË f. Gjuha e ardhësve (zakonisht e një pakice), që ndikon mbi gjuhën e një popullsie rrënjëse si gjuhë fqinje, ose gjuha e një popullsie që bashkëjeton për një kohë të gjatë me një popullsi tjetër e që ndikon mbi gjuhën e kësaj.

NDARËS mb. Vizë ndarëse.

NDASOR mb. vjet. Veçues, që veçon. Lidhëz ndasore.

NDERJE f.

2. Faza e parë e shqiptimit të një tingulli, gjatë së cilës organet e nyjëtimit tendosen në mënyrë të përshtatshme për të nxjerrë tingullin.

NDËRDIALEKTOR mb. Që ndodh ndërmjet dialekteve. Afrimi ndërdialektor. Bashkëveprimi ndërdialektor.

NDËRDHËMBORE f. Bashkëtingëllore që shqiptohet duke vënë majën e gjuhës ndërmjet dhëmbëve. Ndërdhëmboret th, dh. Ndërdhëmborja e zëshme dh.

NDËRFUTUR mb. libr. Fjali e ndërfutur. fjali e vendosur ndërmjet gjymtyrëve të një fjalie tjetër.

NDËRGJUHËSOR mb. Që bëhet ose që ndodh ndërmjet gjuhëve të ndryshme. Lidhje ndërgjuhësore. Krahasime ndërgjuhësore.

NDËRKOMBËTARIZËM m. Fjalë ose shprehje me prejardhje të njëjtë dhe me formë të ngjashme, që ndeshet në shumë gjuhë të botës.

NDËRMJETËM mb.

3. Që futet ndërmjet gjymtyrëve të fjalisë ose brenda një fjalie tjetër e veçohet nëpërmjet intonacionit, pa u lidhur formalisht nga ana gramatikore me asnjërën nga gjymtyrët dhe që shpreh qëndrimin e folësit ndaj asaj që thotë. Fjalë e ndërmjetme. Fjali e ndërmjetme.

NDËRSJELLË mb. Huazime të ndërsjella.

NDËRSHTËNË mb. Fjali e ndërshtënë: fjali që jep të dhëna plotësuese për një fjali, ndërmjet pjesëve të së cilës zë vend, ose për një fjalë të saj.

NDËRTIM m. Ndërtimi i fjalisë. Ndërtimi i orës së mësimit. Ndërtimi i tekstit.

4. kryes. Ndërtesa për qëllime të ndryshme; diçka që është ndërtuar. Ndërtimet e reja. Ndërtime bujqësore (shkollore, ekonomike, sportive). Kanë bërë shumë ndërtime.

5. Tog fjalësh me lidhje të caktuara gramatikore ndërmjet gjymtyrëve. Ndërtim sintaksor. Ndërtim pësor (lejor).

NDËRTIMOR mb. libr. Veçoritë ndërtimore të shqipes.

NDËRTOJ kal.

6. Bashkoj fjalët në fjali sipas një rendi të caktuar ose sipas përkimeve gramatikore. Ndërtoj me rasën emërore. Ndërtoj me parafjalë.

NDËRZANOR mb. Që gjendet midis dy zanoreve. Bashkëtingëllore ndërzanore. R-ja ndërzanore.

NDËRRUESHËM mb.

2. shih NDRYSHUESH/ËM (i), ∼ME (e) 2.

NDIHMËS mb.

3. Që ndihmon për të formuar trajta jo të thjeshta të fjalëve (për foljet kam, jam ose për pjesëzën do: kam punuar, jam gëzuar, do të nisem); shërbyes; që nuk është kryesor, i dytë (për theksin). Folje (fjalë) ndihmëse. Theks ndihmës.

NDIHMËTAR mb. vjet.

2. shih NDIHMËS,∼E. Folje ndihmëtare.

NDRYSHUESHËM mb.

2. Që merr tregues të ndryshëm morfologjikë (mbaresa) për të shprehur kategorinë gramatikore (gjininë, numrin, rasën, vetën, kohën e mënyrën); kund. i pandryshueshëm. Pjesët e ndryshueshme të ligjëratës.

NEUTRALIZOHET vetv. libr. shih ASNJANËSOHET. Neutralizohet stilistikisht.

NËNDIALEKT m. Ndarje më e vogël e një dialekti kryesor, që përfshin një varg të folmesh me disa tipare të përbashkëta ose të afërta. Nëndialekti i Elbasanit.

NËNDIALEKTOR mb. Që i përket nëndialektit; që ka tiparet e nëndialektit. Trajtë (formë) nëndialektore. Fjalë (shprehje) nëndialektore.

NËNRENDITËS mb. Që shërben për të lidhur një fjali të varur me fjalinë kryesore nga e cila varet, që shpreh lidhjen e varësisë gramatikore nga një tjetër. Lidhëz nënrenditëse.

NËNRENDITJE f. Lidhje e dy fjalive, ndër të cilat njëra varet nga tjetra.

NËNRENDITUR mb. Që lidhet me një fjali tjetër nga e cila varet, që lidhet me nënrenditje. Fjali e nënrenditur.

NËNSISTEM m. Pjesë e sistemit të përgjithshëm të gjuhës, e organizuar në një mënyrë të veçantë. Sistemi dhe nënsistemet e gjuhës.

NËNSHTRESË f.

4. Gjurmë a ndikime të gjuhës së vjetër që është zhdukur mbi gjuhën e re që e ka zëvendësuar. Elemente të nënshtresës.

NËNTIP m. Secila nga nën ndarjet e një tipi. Nëntipat e tokave. bujq. Nëntipat e fjalëve të përbëra.

NGUSHTË mb.

14. Që shqiptohet duke i afruar shumë buzët e duke e ngritur shumë lart gjuhën (për zanoret). Zanore e ngushtë.

NGJITËS II mb. Diftong ngjitës. diftong tek i cili theksi bie mbi elementin e dytë.

NGJYRIM m.

5. Kuptim i veçantë, më i hollë, që merr një fjalë a një shprehje në një përdorim ose në një fushë të caktuar, hijesë, nuancë. Ngjyrim kuptimor. Ngjyrim stilistik.

NISTOR mb. Zanore (bashkëtingëllore, shkronjë) nistore. zanore që ndodhet në fillim të fjalës a të rrokjes. Tingull nistor.

NISTORE f. Tingulli me të cilin fillon një fjalë a një rrokje.

NORMALIZOHET vetv. i afrohet normës; krijon një normë të ngulitur e të përbashkët për të gjithë, normëzohet. Normalizohet gjuha.

NORMALIZOJ kal. e afroj me normën; vendos një normë për të gjithë, normëzoj.

NORMË f.

4. Tërësia e rregullave që përcaktojnë përdorimin e mjeteve të gjuhës letrare në mënyrë të njëllojtë për të gjithë pjesëtarët e një kombi; përdorimi i mjeteve gjuhësore që është ngulitur e është pranuar nga të gjithë pjesëtarët e një kombi si në ligjërimin e folur ashtu edhe në atë të shkruar. Norma e gjuhës letrare kombëtare. Norma gramatikore (leksikore). Norma drejtshkrimore. Norma e drejtshqiptimit.

NORMËZIM m. Veprimi sipas kuptimeve të foljeve NORMËZOJ, NORMËZOHET. Normëzimi i gjuhës letrare shqipe. Normëzimi i drejtshkrimit (i drejtshqiptimit).

NORMËZOHET vetv. Krijon një normë të ngulitur e të përbashkët për të gjithë pjesëtarët e kombit (për gjuhën letrare). Gjuha letrare shqipe është normëzuar.

NORMËZOJ kal. Përcaktoj e ngulit normën e një gjuhe letrare.

NORMËZUAR mb. Që ka norma të përcaktuara e të ngulitura për të gjithë pjesëtarët e kombit (për gjuhën letrare). Gjuhë e normëzuar. Drejtshkrim i normëzuar.

NORMIM m.

2. Normëzim. Normimi i drejtshkrimit.

NORMUAR mb.

2. I normëzuar. Gjuhë e normuar. Drejtshkrim i normuar.

NUMËR m.

10. Kategori gramatikore e emrit, e përemrit, e mbiemrit dhe e foljes, që tregon nëse është fjala për një apo për më shumë qenie, sende a dukuri ose nëse veprimi, gjendja a një tipar cilësor ka të bëjë me një apo me më shumë qenie, sende a dukuri. Numri njëjës (shumës).

NUMËROR m. 1. Pjesë e ligjëratës, që tregon sasinë ose rendin e sendeve sipas numrit. Numëror themelor. Numëror rreshtor. Numëror i thjeshtë (i përbërë, i përngjitur).

NUMËROR mb.

2. Mbiemër numëror: mbiemër që tregon numër.

NYJË f.

10. Pjesëz që shërben për të treguar nëse një emër ose një fjalë tjetër e barasvlershme me të është në trajtën e shquar apo të pashquar (p.sh. mali, vajza, krahu, mishtë dhe një mal, një vajzë, një krah); pjesëz që vihet përpara një emri ose një fjale tjetër të barasvlershme me të për të formuar trajtën e rasës gjinore (p.sh. pragu i derës, dritaret e shkollës, vepra të dikujt); pjesëz që hyn në ndërtimin e një tipi të pasur mbiemrash të shqipes (i kuq ? e kuqe ? të kuq; i përditshëm ? e përditshme etj.), në ndërtimin e disa përemrave dëftorë, lidhorë, pronorë e të pakufishëm (i tillë ? e tillë, të tillë; i cili ? e cila ? të cilët; i tij ? e saj; të gjithë etj.), në ndërtimin e numërorëve rreshtorë (i parë, e dytë etj.) e të disa emrave femërorë e asnjanës (e hënë, e martë..., e bukura, e mira ..., të ngrënët, të hyrët etj.), duke u vendosur përpara temës së tyre pa u shkrirë me të. Nyjë e përparme (e prapme). Nyjë shquese (joshquese). Nyjë afrie.

NYJËTIM m. Veprimi i organeve të të folurit dhe mënyra e vendosjes a e lëvizjes së tyre gjatë shqiptimit të një tingulli të gjuhës. Organet e nyjëtimit. Baza e nyjëtimit.

NYJËTOHET Pës. e NYJËTOJ.

NYJËTOJ kal. Shqiptoj qartë tingujt, duke vënë në lëvizje organet e të folurit në një mënyrë të caktuar.

NYJËTUAR mb. Gjuhë e nyjëtuar: të folurit e njerëzve, që arrihet duke vënë në lëvizje organet e të folurit në një mënyrë të caktuar.

NYJËZOHET vetv.

2. Merr nyjë të përparme.

NYJSHËM mb. Që ka nyjë të përparme; kund. i panyjshëm. Mbiemër i nyjshëm.

NJËFJALËSH mb. Që përbëhet prej një fjale të vetme. Emërtim njëfjalësh. Fjali njëfjalëshe.

NJËFJALËZIM m. Veprimi sipas kuptimeve të foljeve NJËFJALËZOJ, NJËFJALËZOHET. Njëfjalëzim i togfjalëshit.

NJËFJALËZOHET vetv. Shndërrohet në një fjalë të vetme, bëhet një fjalë e vetme (për një grup prej dy a më shumë fjalësh).

NJËFORMËSH mb.

Njësi njëformëshe.

NJËJËS mb. 1. Numri njëjës: formë e kategorisë gramatikore të numrit, që tregon se është fjala për një frymor, për një send a për një dukuri ose që veprimi, gjendja a tipari cilësor ka të bëjë me një qenie me një send a me një dukuri; tërësia e trajtave gramatikore të këtij numri. Emër (mbiemër, përemër) në numrin njëjës. Veta e parë (e dytë, e tretë) e numrit njëjës.

2. si em. ~,~I m. Numri njëjës. Njëjësi i shquar (i pashquar). Mbaresat e njëjësit.

Veta e parë e njëjësit.

NJËKOHËSI f. Të qenët i njëkohshëm; të ndodhurit në të njëjtën kohë. Njëkohësia e ngjarjeve. Raport njëkohësie.

NJËRROKËSH mb. Që përbëhet nga një rrokje, që ka një rrokje. Fjalë njërrokëshe.

NJËSI f.

6. Element bazë në sistemin e gjuhës ose në nënsistemet e saj. Njësi fonetike (fonologjike, sintaksore, leksikore, frazeologjike).

NJËVETOR mb. Që përdoret vetëm në vetën e tretë njëjës a shumës (për foljet si kloçit, flitet, dihet etj.). Folje njëvetore.

NJËVLERËS m. spec.

2. Fjalë a shprehje, që mund të zëvendësojë plotësisht nga kuptimi dhe nga funksioni një fjalë ose një shprehje tjetër.

ONOMASTIKË f. 1. Degë e gjuhësisë, që studion emrat e përveçëm; pjesë e kësaj dege që studion emrat vetjakë (emrat e mbiemrat e njerëzve, si edhe nofkat e njerëzve e të kafshëve). Onomastika historike. Zhvillimi i onomastikës shqiptare.

2. Tërësia e emrave të përveçëm që studiohen më vete nga kjo degë e gjuhësisë. Onomastika ilire. Kartoteka e onomastikës. Studimi i onomastikës.

ONOMATOPE f. 1. shih TINGULLIMITIM,~I.

2. Fjalë tingullimituese. Onomatopetë e gjuhës shqipe.

ONOMATOPEIK mb. shih TINGULLIMITUES,~E. Fjalë onomatopeike. Formim onomatopeik.

ORTOEPI f. shih DREJTSHQIPTIM,~I.

ORTOEPIK mb. shih DREJTSHQIPTIMOR,~E.

ORTOGRAFIK mb. shih DREJTSHKRIMOR,~E.

OSMANISHTE f. Turqishtja e vjetër që përdorej në kohën e Perandorisë Osmane, gjuha osmane.

PACAKTUAR mb.

2. I pakufishëm. Përemrat e pacaktuar.

3. vet. I pashquar. Emër i pacaktuar.

PAKRYER f. Koha e pakryer. E pakryera e dëftores.

PAKRYER mb.

* Koha e pakryer një nga kohët e shkuara të foljes, në të cilën folja tregon një veprim a gjendje të zgjatur që është në zhvillim e sipër në një çast të së shkuarës. Aspekti i pakryer kategori gramatikore e foljeve në disa gjuhë, e cila e shpreh veprimin ose gjendjen të zgjatur a të përsëritur, pa ndonjë kufizim a pa ndonjë cak kohor; kund. aspekti i kryer.

PAKUFISHËM mb.

3. Që tregon qenie, sende a dukuri në mënyrë të pacaktuar; që tregon sasi të pacaktuar ose të përafërt qeniesh, sendesh a dukurish. Përemër i pakufishëm.

PAKUPTIMSHËM mb.

2. Që nuk ka kuptim; që nuk ka kuptim leksikor të mëvetësishëm. Njësi e pakuptimshme.

PALAKUESHËM mb.

2. Që nuk ndryshon sipas trajtave në rasë, numër dhe gjini; kund. i lakueshëm. Emër i palakueshëm. Pjesët e palakueshme të ligjëratës.

PALIDHUR mb.

2. Që qëndron me vete në fjali ose në togfjalësh dhe mund të hiqet pa prishur kuptimet e fjalisë ose të togfjalëshit. Fjali gramatikisht e palidhur.

PAMOTIVUESHËM mb.

2. Që nuk mund t'i përcaktohet prejardhja kuptimore; që nuk i dihet lidhja me kuptimin e parë. Fjalë (njësi frazeologjike) të pamotivueshme. Kuptim i pamotivueshëm.

PANDËRRUESHËM mb.

2. shih PANDRYSHUESH/ËM (i), ∼ME (e).

PANDRYSHUESHËM mb.

2. Që nuk merr trajta të ndryshme gramatikore, që nuk lakohet a nuk zgjedhohet; kund. i ndryshueshëm (për disa pjesë të ligjëratës). Pjesët e pandryshueshme të ligjëratës.

PANYJË mb. shih PANYJSH/ËM (i), ∼ME (e).

PANYJSHËM mb. Që nuk ka nyjë të përparme; kund. i nyjshëm. Mbiemër i panyjshëm.

PAPLOTË mb. Fjalë e paplotë. fjali, së cilës i mungon njëra nga gjymtyrët kryesore ose së cilës i mungojnë të dyja gjymtyrët.

PARADIGMË f. Tërësia e trajtave gramatikore që merr një pjesë e ligjëratës gjatë lakimit ose gjatë zgjedhimit dhe që shërben si model për një klasë fjalësh. Paradigma e lakimit të parë. Paradigma e zgjedhimit të dytë. Paradigma e emrit «mal». Paradigma e foljes «shkruaj».

PARAFJALË f. Pjesë e pandryshueshme e ligjëratës, që përdoret si fjalë shërbyese përpara një emri, një përemri a një numërori (në një rasë të caktuar) ose përpara disa ndajfoljeve, për të shprehur marrëdhëniet midis gjymtyrëve në një togfjalësh (p.sh. në, mbi, me, pa, nga, për, prej, nëpër etj.). Parafjalë e thjeshtë (e përbërë). Përdoret me (pa) parafjalë.

PARAFJALOR mb. Që ka vlerën e një parafjale, që kryen funksionet e një parafjale; që ka në përbërje parafjalë. Shprehje (lokucione) parafjalore. Pjesëz parafjalore. Togfjalësh parafjalor.

* Rasa parafjalore rasa e gjashtë në gjuhët sllave në të cilën emrat përdoren vetëm me parafjalë dhe i përgjigjen pyetjes «për (mbi) kë, për (mbi) se».

PARAFUNDIT mb. Rrokja e parafundit.

PARAFUNDOR mb. 1. Që gjendet para rrokjes së fundit të një fjale; që bie në rrokjen e parafundit. Rrokja parafundore. Theks parafundor.

PARAGJUHOR mb. 1. Që përftohet me anën e pjesës së përparme të gjuhës dhe të majës së saj. Bashkëtingëllore paragjuhore.

2. si em. ∼E, ∼JA f. ∼E, ∼ET. Tingull paragjuhor. Paragjuhoret t, d, c etj.

PARALETRAR mb. 1. Që ka të bëjë me kohën para se të shkruhej një gjuhë, që i përket kësaj kohe, i kësaj kohe. Periudha paraletrare.

2. Që ka të bëjë me periudhën para formimit të gjuhës letrare të një populli, që i përket kësaj periudhe, i kësaj periudhe.

PARAPRIJËS mb. Fjalia paraprijëse. Emri paraprijës.

PARASHTESË f. Ndajshtesë që vihet para rrënjës a temës së një fjale për të ndërtuar një fjalë të re me kuptim tjetër (në disa gjuhë edhe për të ndërtuar një trajtë tjetër të së njëjtës fjalë). Parashtesat e gjuhës shqipe.

PARASHTESIM m. Mënyra e formimit të fjalëve të reja me anë të parashtesave. Parashtesimi tek emrat (te ndajfoljet). Është formuar me anë të parashtesimit.

PARASHTESOR mb. Që është ndërtuar me anë të një parashtese; që bëhet me anë të parashtesave. Emër parashtesor. Folje parashtesore. Prejardhje parashtesore. Fjalëformimi parashtesor. Mënyra parashtesore e formimit të fjalëve.

PARATHEKSOR mb. Që gjendet para zanores a rrokjes së theksuar (në fjalë). Zanore paratheksore. Rrokje paratheksore. E-ja paratheksore.

PARAVENDOSJE f.

2. Vendosja e një gjymtyre a e një fjalie të varur para një tjetre që është kryesore; vendosja e fjalëve shërbyese para fjalëve shënuese.

PARAVENDOSUR mb.

2. Që ndodhet përpara një gjymtyre a një fjalie kryesore ose përpara një fjale shënuese, që paravendoset. Gjymtyrë (fjali) e paravendosur. Pjesëza të paravendosura.

PARË mb. Veta e parë.

PARIM m. Parimi fonetik (morfologjik).

PARMË mb.

2. Që nuk është formuar nga një fjalë tjetër me anë ndajshtesash a me mënyra të tjera, që nuk është i prejardhur a i përbërë, i thjeshtë. Fjalë e parme.

PARREGULLT mb.

6. Që i ndryshojnë trajtat jo sipas rregullave të caktuara; që nuk është sipas një tipi të caktuar; kund. i rregullt. Folje e parregullt. Trajtë e parregullt.

PASKAJORE f. 1. Një nga format e pashtjelluara të foljes, e cila shpreh një veprim a një gjendje në mënyrë të përgjithshme, pa u lidhur me një kohë a vetë të caktuar. Trajtat e paskajores. Paskajorja në gjuhën shqipe.

2. Përd. mb. vjet. sipas kuptimit të emrit. Mënyra paskajore.

PASTHEKSOR mb. Që gjendet pas zanores a rrokjes së theksuar (në një fjalë). Zanore (rrokje) pastheksore. Ë-ja pastheksore.

PASTHIRRMË f. 1. Pjesë e pandryshueshme e ligjëratës që shërben për të shprehur ndjenjat, dëshirën a vullnetin e folësit (p.sh ah! oh! bah! shët! etj.). Pasthirrmë urdhërore.

PASTHIRRMOR mb. Që përdoret si pasthirrmë; që ka vlerën e një pasthirrme; që ka në përbërjen e vet një pasthirrmë. Pjesëz pasthirrmore. Ndajfolje pasthirrmore. Njësi frazeologjike pasthirrmore.

PASHPREHUR mb. Kryefjalë (gjymtyrë) e pashprehur. kryefjalë (gjymtyrë) që mungon a që nuk është shprehur në fjali, por nënkuptohet.

PASHQUAR mb. Që është në trajtën morfologjike, e cila nuk e shënon sendin a frymorin si të përcaktuar, si të dalluar nga klasa e sendeve a e frymorëve të të njëjtit lloj ose si të njohur për dëgjuesin (për emrat); kund. i shquar. Trajtë e pashquar trajtë e emrave të tillë. Emër i pashquar.

PASHQUARSI f. Kategori gramatikore, e cila tregon se sendi a frymori, që shënohet prej emrit, mendohet si i papërcaktuar, nuk dallohet nga klasa e sendeve a e frymorëve të të njëjtit lloj ose mendohet si i panjohur për dëgjuesin; kund. shquarsi. Pashquarsia e emrit. Kategoria e shquarsisë dhe e pashquarsisë. Kuptimi gramatikor i pashquarsisë.

PASHTJELLUAR mb.

2. Që nuk ndryshon sipas vetës e numrit (për disa forma të foljes); kund. i shtjelluar. Format e pashtjelluara të foljes. Formë e pashtjelluar mohore.

PATHEKSUAR mb. 1. Që nuk është i theksuar, që nuk ka theks. Zanore (rrokje) e patheksuar. Ë-ja e patheksuar.

2. Që nuk i vihet në dukje gjatë të folurit me anë të zërit më të fortë ose të tonit me të ngritur rëndësia kuptimore etj. (për

një fjalë a për një pjesë të fjalisë). Fjalët (pjesët) e patheksuara në fjali.

PAVARËSI f.

4. Të qenët i pavarur gramatikisht.

PAVARUR mb. Fjalë me kuptim leksikor të pavarur.

* Fjali e pavarur fjali që s'varet gramatikisht prej një fjalie tjetër dhe që s'plotësohet nga një fjali tjetër.

PAZBËRTHYESHËM mb.

3. Që ka trajtën e një njësie të vetme, e cila s'mund të ndahet a të zbërthehet në pjesë përbërëse pa humbur veçoritë sintaksore ose kuptimore. Shprehje e pazbërthyeshme. Togfjalësh i pazbërthyeshëm. Fjali e pazbërthyeshme.

PERIUDHË f.

7. Njësi e ligjërimit, e cila përbëhet nga dy a më shumë fjalë që formojnë një tërësi të vetme nga ndërtimi gramatikor, nga kuptimi dhe nga intonacioni; fjali e përbërë. Periudha me fjali të varura kushtore (shkakore, kohore).

PEZULLIM m.

* Pika pezullimi shih te PIK/Ë,∼ A.

PËRBËRË mb.

2. Që është formuar nga bashkimi i disa pjesëve (fjalëve, fjalive etj.) të ndryshme, i pathjeshtë; kund. i thjeshtë. Fjali e përbërë. Kallëzues i përbërë. Kohë e përbërë (e foljes) kohë e formuar nga folja ndihmëse kam ose jam dhe pjesorja e foljes që zgjedhohet.

* Fjalë e përbërë fjalë e formuar nga bashkimi i dy a më shumë temave në një njësi të vetme fonetike, leksikore e gramatikore; kompozitë e mirëfillt ë(p.sh. atdhedashuri, besëlidhje, ballëhapët, gojëmjaltë, gurgdhendës, gushëkuq, gushtovjeshtë, tejkaloj etj.).

PËRBUZËS mb.

2. Që shpreh përbuzje, që jep ngjyrimin e përbuzjes. Me kuptim (ngjyrim) përbuzës.

PËRCAKTOJ kal.

6. Përkufizoj. Përcaktoj kuptimin e një fjale.

7. vet. veta III Shënon një tipar, një cilësi a një veti të një gjymtyre të fjalisë ose të një fjalie tjetër. Fjali e varur që përcakton fjalinë kryesore.

PËRCAKTOR m.

2. Gjymtyrë e dytë e fjalisë, që lidhet drejtpërdrejt me një gjymtyrë emërore, të cilën e përcakton, duke treguar një karakteristikë të saj (p.sh. djalë i guximshëm, tokat e kooperativës, arë për grurë, vendi ynë, koha për të punuar, dhoma lart). Përcaktor me (pa) përshtatje.

PËRCAKTOR mb. 1. Që ka të bëjë me përcaktorin; që shërben si përcaktor; që përcakton. Marrëdhënie përcaktore.

2. Që lidhet me përemra a me ndajfolje lidhore dhe tregon në përgjithësi një karakteristikë të një gjymtyre emërore. Fjali përcaktore (p.sh.: Lavdëruan çetën që ishte dalluar në ndeshjet me armikun).

PËRCAKTUAR mb.

4. Që është gjymtyra kryesore a drejtuese në një fjalë të përbërë dhe përcaktohet nga gjymtyra tjetër; kund. përcaktues. Gjymtyra e përcaktuar.

PËRCAKTUES mb.

2. Që është gjymtyrë e drejtuar në një fjalë të përbërë dhe përcakton gjymtyrën tjetër. kund. i përcaktuar. Gjymtyra përcaktuese.

PËRCJELLORE f. 1. Një nga trajtat e pashtjelluara të foljes, e cila formohet nga pjesorja me pjesëzën duke dhe tregon rrethanat që shoqërojnë veprimin e foljes drejtuese (p.sh. Erdhi duke vrapuar. Duke e ditur se do të vinte, e priti deri vonë. E përvetësoi lëndën shumë mirë duke mësuar çdo ditë me këmbëngulje etj.).

2. Përd. mb. vjet. sipas kuptimit të emrit. Mënyra përcjellore.

PËRDORIM m. Fjalë me përdorim të ngushtë.

PËRDORUR mb. Term i përdorur.

PËREMËR m. Pjesë e ligjëratës, zakonisht e ndryshueshme, e cila zëvendëson një emër duke treguar në mënyrë të përgjithshme një qenie, send a dukuri ose shoqëron një emër duke e përcaktuar atë në mënyrë të përgjithshme dhe merr kuptim të caktuar sipas përmbajtjes së ligjërimit. Përemrat vetorë unë, ti, ai, ajo... Përemër dëftor (pronor, lidhor, i pakufishëm, pyetës). Lakimi i përemrave. Trajtat e shkurtra të përemrave në gjuhën shqipe.

PËREMËROR mb. Që ka të bëjë me përemrin, që i përket përemrit; që përdoret si përemër; që rrjedh nga një përemër. Përdorim përemëror. Ndajfolje përemërore.

PËRFORCOJ kal.

6. kryes. veta III E thekson a e vë më mirë në dukje kuptimin e një fjale, ka vlerë përforcuese. Përforcon kuptimin (ngjyrimin). Përforcon mohimin.

PËRFORCUES mb.

4. Që shërben për të theksuar a për të vënë në dukje më mirë një kuptim a një ngjyrim të një fjale. Pjesëz (parashtesë) përforcuese. Me kuptim përforcues. Fjalë përforcuese fjalë që ndihmojnë për të theksuar kuptimin e asaj gjymtyre të fjalisë mbi të cilën bie theksi logjik (p.sh. «Punonin me vrull të gjithë, edhe të moshuarit.»).

PËRGJITHSHËM mb.

14. Që emërton një klasë të tërë qeniesh të gjalla, sendesh a dukurish, sipas tipareve të tyre të përbashkëta; kund. i përveçëm. Emër i përgjithshëm (p.sh. njeri, dele, ujk, libër, shkollë, liri, lumturi etj.).

PËRKËDHELËS mb.

4. Që ka një ngjyrim zbutës e mirëdashës; që me trajtën e vet shpreh përkëdhelje a zbunim. Me ngjyrim përkëdhelës e zvogëlues. Emër përkëdhelës. Fjalë përkëdhelëse. Prapashtesë përkëdhelëse.

PËRKIM m.

3. Përshtatje. Përkimi i mbiemrit me emrin.

PËRKOJ jokal.

5. vet. veta III Përshtatet. Përkon në numër, gjini e rasë me emrin me të cilin lidhet.

PËRMBLEDHËS mb.

3. Që shënon një grup qeniesh a sendesh të një lloji, të cilat paraqiten si një tërësi e vetme. Emër përmbledhës (p.sh. djalëri, grari, fshatarësi etj.). Ka kuptim përmbledhës.

PËRMBYLLËS mb. 1. Që lidh dy fjali të bashkërenditura, nga të cilat e dyta shpreh një përfundim a pasojë të asaj që është thënë në fjalinë e parë (për lidhëzat si andaj, ndaj, prandaj, pa). Lidhëz përmbyllëse.

2. Që lidhet me lidhëza të tilla dhe shpreh një përfundim a pasojë të asaj që është thënë në fjalinë me të cilën bashkërenditet. Fjali përmbyllëse (p.sh. U dallua në punë, prandaj mori fletë lavdërimi).

PËRNGJASHMIM m. Kthimi i një tingulli, nën ndikimin e një tjetri, në një tingull të njëjtë a të ngjashëm me të, asimilim.

PËRNGJIT kal.

2. Formoj një fjalë të vetme duke bashkuar dy a më shumë fjalë të veçanta, që përdoren për një kohë të gjatë njëra pranë tjetrës.

PËRNGJITET vetv.

3. Bashkohen dy a më shumë fjalë të veçanta, që përdoren për një kohë të gjatë njëra pranë tjetrës dhe formojnë një fjalë të vetme.

PËRNGJITJE f. Bashkimi i dy a më shumë fjalëve të veçanta dhe formimi i një fjale të vetme, si rrjedhim i përdorimit të tyre të gjatë pranë njëra-tjetrës; mënyrë fjalëformimi, me anë të së cilës formohen fjalë të reja nga shkrirja në një njësi të

vetme e dy a më shumë fjalëve që përdoren gjatë pranë njëra-tjetrës; fjalë e formuar me këtë mënyrë, fjalë e përngjitur (p.sh. ndonjëherë, menjëherë, atëherë, dymbëdhjetë, tungjatjeta etj.). Përbërja dhe përngjitja. Përngjitjet në gjuhën shqipe. Ndajfolja «kurdoherë» është formuar nga përngjitja e fjalëve «kur», «do» dhe «herë».

PËRNGJITUR mb. I përbërë prej dy a në shumë fjalësh të bashkuara në një fjalë të vetme, i formuar me anë të përngjitjes. Fjalë të përngjitura. Ndajfolje (lidhëz) e përngjitur. Numëror i përngjitur.

PËRNGJIZJE f. vjet. Përngjitje.

PËRNGJIZUR vjet. I përngjitur. Fjalë e përngjizur.

PËRPARMË mb.

* Nyjë e përparme nyjë që vihet përpara një emri për të formuar trajtën e rasës gjinore; nyja që hyn në ndërtimin e një tipi të pasur mbiemrash të shqipes, në ndërtimin e përemrave dëftorë, lidhorë e të pakufishëm, në ndërtimin e numërorëve rreshtorë e të disa emtave femërorë e asnjanës. E ardhmja e përparme kohë e mënyrës dëftore të foljes, e cila tregon një veprim ose gjendje që pritet të kryhet ose të vijë në të ardhmen para një veprimi ose një gjendjeje tjetër (p.sh. Ai do të jetë kthyer nga puna kur të vini ju). Zanore e përparme zanore që nyjëtohet në pjesën e përparme të gojës.

PËRSHTATEM vetv.

3. vet. veta III Shkon në numër, gjini e rasë me emrin me të cilin lidhet (për mbiemrin e përemrin, p.sh. shtëpi e re, punëtorit të dalluar, kjo sulmuese, atyre punëtorëve); shkon në numër e në vetë me fjalën me të cilën lidhet (për foljen, p.sh. Ai punon. Nxënësit studiojnë.).

PËRSHTATJE f.

3. Përputhje në numër, në gjini e rasë (e një mbiemri a përemri) me emrin me të cilin lidhet; përputhje në numër e në vetë me fjalën me të cilën lidhet (për foljen). Lidhje përshtatjeje (me përshtatje).

PËRVEÇËM mb.

2. Që emërton një qenie a një send të veçantë, duke e dalluar nga qeniet a nga sendet e të njëjtit lloj dhe pa shprehur ndonjë lidhje ndërmjet qenies a sendit të veçantë e kuptimit të përgjithshëm që ka a mund të ketë pasur fjala emërtuese ose togfjalëshi emërtues; kund. i përgjithshëm (p.sh. Agimi, Shqipëria, Tirana, Tomori, Australia, Deti i Kuq, Saturni, Kashta e Kumtrit). Emër i përveçëm. Emër i përveçëm i thjeshtë (i pathjeshtë).

PËSOJ kal.

2. vet. veta III Është objekti i një veprimi të shprehur nga folja. E pëson kryefjala.

PËSOR mb. Që tregon se veprimi që kryhet nga dikush a nga diçka kthehet e bie mbi kryefjalën. Diateza pësore e foljes diateza e një foljeje që shënon një veprim i cili kryhet nga dikush a nga diçka dhe që e pëson kryefjala e fjalisë. Folje pësore folje që kanë këtë diatezë. Kuptimi pësor kuptimi gramatikor i kësaj diateze. Trajta pësore.

PËSORE f. Diateza pësore e foljes. Veprorja dhe pësorja.

PIKË f.

7. Shenjë pikësimi (.) sa maja e lapsit, e stilografit etj., që vihet në fund të një fjalie për të shënuar një pushim të gjatë, në fund të një fjale të shkurtuar, mbi disa shkronja etj. Pika dhe presja. Dy pika dy shenja të tilla të vendosura njëra mbi tjetrën, në një farë largësie (:), që përdoren në ligjëratën e drejtë pas një fjalie lajmuese, përpara fjalive kur numërojmë, kur sqarojmë një mendim etj. Pikat e heshtjes (pika pezullimi) shumëpikëshi. I vuri pikën.

PIKËÇUDITJE f. Shenjë pikësimi në trajtën e një vize pingule me një pikë përposh (!), që vihet në fund të një fjalie ose të një fjale, kur shprehet një urdhër ose një gjendje emocionale e folësit (habi, frikë,

dëshirë, urdhër etj.). Në fund të fjalisë urdhërore vihet pikëçuditje.

PIKËPRESJE f. Shenjë pikësimi, që përbëhet nga një pikë me një presje përposh (;), që tregon një pushim më të gjatë se presja dhe përdoret kryesisht në një periudhë për të veçuar ato pjesë të saj të cilat qëndrojnë deri diku të pavarura.

PIKËPYETJE f. 1. Shenjë pikësimi, që përbëhet nga një vijë e përdredhur si grep me një pikë përposh (') dhe që vihet në fund të një fjalie pyetëse ose të një ndajfoljeje përemërore pyetëse.

PIKËSIM m. Tërësia e rregullave të përdorimit të disa shenjave të posaçme që shërbejnë për të ndarë pjesët përbërëse të një shkrimi sipas kuptimit dhe intonacionit; tërësia e shenjave që përdoren për këtë qëllim (presja, pikëpresja, pika, pikëpyetja, pikëçuditja, dy pikat etj.). Rregullat e pikësimit. Shenjat e pikësimit.

PIKTOGRAFI f. Lloji më i vjetër i shkrimit që bëhej me vizatime të ndryshme.

PJESË f. Pjesët e fjalisë gjymtyrët e fjalisë. Pjesët e ligjëratës klasat kryesore, në të cilat ndahen fjalët e një gjuhe, sipas kuptimit të përgjithshëm leksikor, veçorive morfologjike e fjalëformuese dhe funksioneve sintaksore (p.sh. emri, mbiemri, përemri, folja, ndajfolja, parafjala etj.).

PJESËZ f.

3. Pjesë e pandryshueshme e ligjëratës, që shërben për të shprehur qëndrimin e folësit ndaj asaj që thuhet, duke i dhënë një fjale a tërë fjalisë një ngjyrim plotësues ose për të shprehur lloje të ndryshme të lidhjeve gramatikore (p.sh. ja, jo, nuk, pa, pikërisht, po, sidomos, mbase etj.). Pjesëzat dëftuese (përcaktuese, kufizuese, përforcuese, modale, pohuese, mohuese, krahasuese, pyetëse, dyshuese, veçuese). Klasifikimi i pjesëzave.

PJESOR mb. libr.

3. Prejpjesor. Mbiemër pjesor.

PJESORE f. 1. Një nga trajtat e pashtjelluara të foljes, që nga ana kuptimore e gramatikore ka edhe karakteristikat e mbiemrit dhe që merr pjesë në formimin e trajtave të kohëve të përbëra të foljeve. Pjesore e shkuar (e tashme). Pjesore pësore (veprore). Formimi i pjesores. Përdorimi i pjesores.

2. vjet. Përd. mb. sipas kuptimit të emrit. Mënyra pjesore.

PLOTË mb. Fjalë e plotë. Trajtë e plotë.

E kryer e plotë shih te KRYER,∼A (e).

PLOTËS m. shih RRETHANOR,∼I. Plotës thirror. Plotës dallimi (krahasimi, kufizimi, kohe, vendi, mjeti, mënyre, qëllimi, sasie, shkaku, vepruesi).

PLOTËSOR m. 1. Plotësues.

2. shih RRETHANOR,∼I. Plotësori i kohës (i shkakut).

PLOTËSOR mb.

2. shih RRETHANOR, ∼E.

POHIM m. Pjesëz pohimi.

POHOR mb. Fjali pohore. Trajtë (formë) pohore.

3. Shkalla pohore: trajtë e mbiemrave cilësorë dhe e disa ndajfoljeve që tregon shkallën e parë, në të cilën tipari cilësor shënohet pa e krahasuar me një tjetër.

4. si em. ∼E, ∼JA f. Shkalla pohore.

POHUES mb. Që shpreh miratim a pëlqim për diçka; që shpreh një pohim; pohor; kund. mohues. Përgjigje pohuese. Shenjë pohuese. Fjali pohuese. Në mënyrë pohuese.

POLISEMI f Aftësia e fjalëve për të pasur më shumë se një kuptim; shumëkuptimësi. Polisemia në gjuhën shqipe.

POLISEMIK mb. I shumëkuptimshëm. Fjalë polisemike.

POPULLOR mb. Etimologji popullore.

POZICION m. Pozicioni fonetik.

PRANËVENDOSJE f. Pranëvënie.

PRANËVËNË mb. Që qëndron pranë me një tjetër; i përngjitur. Fjalë të pranëvëna.

PRANËVËNIE f. Mënyrë e formimit të fjalëve në gjuhën shqipe, të cilat gjatë përdorimit të tyre pranë njëra-tjetrës përngjiten; përngjitje; të qenët pranë njëra-tjetrës. Formim me pranëvënie. Ka pranëvënie.

PRAPAGJUHOR mb. 1. Që përftohet me anën e pjesës së prapme të shpinës së gjuhës. Tingull prapagjuhor. Bashkëtingëllore prapagjuhore.

2. si em. ~E, ~JA f. ~E, ~ET. Bashkëtingëllore prapagjuhore.

PRAPASHTESË f. 1. Ndajshtesë që vihet pas rrënjës a pas temës së një fjale për të ndërtuar një fjalë të re ose një trajtë të re të fjalës. Prapashtesë fjalëformuese. Prapashtesë trajtëformuese mbaresë. Prapashtesa foljore. Prapashtesë zvogëluese. Prapashtesat e emrave të vepruesit. Prapashtesa -ar (-tar, -or, - im). Fjalë e formuar me prapashtesë.

PRAPASHTESIM m. Mënyrë e formimit të fjalëve të reja me anë të prapashtesave, prejardhje prapashtesore. Fjalë të formuara me prapashtesim.

PRAPASHTESOR mb. Që është formuar me prapashtesë. Emër (formim) prapashtesor. Folje (fjalë) prapashtesore. Prejardhje prapashtesore mënyrë e formimit të fjalëve të reja me anë prapashtesash, prapashtesim.

PRAPAVENDOSJE f. Vendosja e një nyje, e një fjale etj. prapa një pjese të caktuar të ligjëratës. Prapavendosja e ndajshtimit.

PRAPAVENDOSUR mb. Që është vendosur prapa një pjese të caktuar të ligjëratës (për nyjat, fjalët etj.).

PRAPMË mb. Zanore e prapme zanore që përftohet në pjesën e pasme të zgavrës së gojës.

PREDIKAT m. 1. Kallëzues. Predikat foljor (emëror).

PREJARDHJE f.

3. Mënyrë e formimit të fjalëve të reja me anë të ndajshtesave fjalëformuese ose me kalimin nga një pjesë ligjërate në një tjetër. Prejardhje parashtesore (prapashtesore). Prejardhja në gjuhën shqipe.

PREJARDHUR mb.

2. Që është formuar me anë ndajshtesash fjalëformuese duke kaluar nga një pjesë ligjërate në një pjesë tjetër. Fjalë e prejardhur. Emra (mbiemra) të prejardhur.

PREJEMËROR mb. Që është formuar nga një temë emërore. Folje prejemërore.

PREJFOLJOR mb. Që është formuar nga një temë foljore. Emër (mbiemër) prejfoljor.

PREJPJESOR mb. Që është formuar nga një pjesore. Mbiemri prejpjesor.

PRESJE II f. Shenjë pikësimi (,) që tregon një pushim të shkurtër dhe ndan një fjalë, një grup fjalësh ose një a më shumë fjali. Përdorimi i presjes. Vë presjen.

PRITME f. vjet. Koha e ardhshme.

PRODHIMTAR mb.

5. Që shërben për të formuar shumë fjalë e trajta fjalësh, prodhues. Prapashtesë prodhimtare.

PRODHUES mb.

6. Që shërben për të formuar një fjalë të re a disa fjalë të reja; prodhimtar. Tema prodhuese. Parashtesë (prapashtesë) prodhuese. Model (tip) prodhues.

PROFESIONALIZËM m.

3. edhe ~MA, ~MAT Fjalë a shprehje që njihet e përdoret vetëm nga njerëzit e një profesioni të caktuar.

PROKLITIKË mb. Që është i patheksuar dhe qëndron përpara një fjale të theksuar, që në shqiptim mbështetet te fjala e theksuar që vjen pas. Fjalëz proklitike (p.sh. po shkon, më prit!, për nesër etj.).

PRONË f. * Plotësi i pronës gjymtyrë e dytë e fjalisë e shprehur me një emër, që tregon pronësi a përkatësi.

PRONËSOR mb.

2. Që shënon një tipar a një send, i cili zotërohet nga dikush a nga diçka ose dëshirohet të ketë dikush a diçka (për fjalët e përbëra si zemërgur, shpatullgjerë, syzezë, ujëshumë etj.). Kompozita pronësore.

PRONOR mb. 1. Që tregon se sendi i përmendur i përket një vete të caktuar, që shpreh përkatësinë ndaj dikujt a diçkaje (për përemrat si imi, yni, yti, jotja, i tij, i saj, i tyre etj.). Përemrat pronorë.

2. si em. ~,~I m. ~Ë, ~ËT. Përemri pronor. Pronorët e gjuhës shqipe. Pronorët e vetës së parë.

PYETËS mb.

2. Që shërben për të pyetur; që përmban një pyetje. Përemër pyetës. Ndajfolje pyetëse. Fjali pyetëse.

QËLLIM II m. Rrethanori i qëllimit.

QËLLIMOR mb.

2. Që lidh një fjali të varur, e cila tregon qëllim, me një fjali drejtuese (për lidhëzat që, me qëllim që, në mënyrë që); që lidhet me lidhëza të tilla dhe tregon qëllimin e veprimit të shprehur në fjalinë drejtuese (për fjalitë). Lidhëz qëllimore (p. Doli që të blejë disa libra). Fjali qëllimore (p.sh. Që të dish, duhet të mësosh).

QËNDRUESHËM mb. Togu i qëndrueshëm. togfjalësh, gjymtyrët e të cilit kanë lidhje të ngushta kuptimore dhe që përdoret e riprodhohet i gatshëm në të folur.

QIELLZOR mb.

2. Që shqiptohet duke e mbështetur shpinën e gjuhës te qiellza e fortë (për bashkëtingëlloret). Bashkëtingëlloret qiellzore q, gj.

QIELLZORE f. Tingull që shqiptohet duke mbështetur shpinën e gjuhës te qiellza e fortë.

Qiellzorja q.

RASË I f. 1. Secila nga trajtat e ndryshme që merr emri, mbiemri ose përemri gjatë lakimit, që shpreh një kuptim të caktuar gramatikor dhe që shërben për ta lidhur fjalën përkatëse me gjymtyrët e tjera të fjalisë; kategoria gramatikore që shprehet me këto trajta. Rasa emërore (gjinore, dhanore, kallëzore, rrjedhore, thirrore, vendore). Rasa parafjalore. Rasë e drejtë (e zhdrejtë). Rasat e emrit. E lakoi në të gjitha rasat.

RASOR mb. Që i përket rasës, i rasës; që bëhet me anë të rasës. Trajta rasore. Mbaresa rasore. Përcaktim rasor.

RELATIV mb. libr. Shkalla sipërore relative. 3. Që tregon cilësi a tipar në mënyrë të ndërmjetuar (për mbiemrat si i gurtë, i drunjtë etj.). Mbiemra relativë.

ROMAN mb. Që e ka prejardhjen nga latinishtja popullore dhe që është vazhdimi i saj; neolatin. Gjuhët romane italishtja, spanjishtja, portugalishtja, frëngjishtja, rumanishtja etj.

ROTACIZËM m. Kalimi i n-së në r në mes të dy zanoreve në fjalët e disa gjuhëve e në dialektet. Dukuria e rotacizmit.

RREGULLT mb. 10. Që i ndryshojnë trajtat sipas disa rregullave të caktuara pa përjashtime, që ndërtohet sipas një tipi të caktuar; kund. i parregullt. Folje e rregullt. Trajtë e rregullt.

RRESHTOR mb. 1. Që tregon vendin e sendeve në një renditje të vijueshme gjatë numërimit. Numëror rreshtor.

RRETHANË f. * Plotës i rrethanës shih RRETHANOR,~I.

RRETHANOR m. Gjymtyrë e dytë e fjalisë, që tregon rrethanat në të cilat kryhet veprimi; plotës rrethanor. Rrethanori i kohës (i vendit, i mënyrës...).

RRETHANOR mb. 3. Që tregon rrethanat në të cilat kryhet veprimi, që luan rolin e rrethanorit. Plotësi rrethanor. Fjali rrethanore. Marrëdhënie rrethanore. Ndajfolje rrethanore.

RRETHIM m. Rrethimi i fjalës. konteksti i fjalës.

RRËGJIM m. Rrëgjimi i një tingulli.

RRËGJUAR mb. 3. Që mezi shqiptohet, i dobësuar. Zanore e rrëgjuar. Tingull i rrëgjuar.

RRËNJË I f.

5. Pjesa kryesore e fjalës, që nuk mund të ndahet më tej në pjesë përbërëse, që bart e ruan kuptimin themelor dhe që shërben si bazë për të formuar fjalë të reja me anë parashtesash, prapashtesash etj. Rrënjë emërore (foljore). Rrënjë njërrokëshe (dyrrokëshe). Rrënja e përbashkët. Fjalë të një rrënjë. I gjej rrënjën fjalës.

RRËNJOR m. 3. Rrënja e fjalës, temë rrënjore.

RRËNJOR mb. 3. Që i përket rrënjës së fjalës, i rrënjës. Pjesa rrënjore e fjalës. Rrokje (morfemë) rrënjore. Zanore (bashkëtingëllore) rrënjore.

4. Që përbëhet vetëm nga rrënja (për fjalët); që i ka fjalët të përbëra vetëm nga rrënja, pa ndajshtesa (për disa gjuhë). Fjalë rrënjore. Gjuhë rrënjore.

RRJEDHIMOR mb. 1. Që lidh një fjali të varur, e cila tregon rrjedhim a pasojë, me një fjali drejtuese (për lidhëzat aq sa, sa që, kështu që, sa etj.).

RRJEDHOJË f. 2. Fjalë e prejardhur.

RRJEDHORE f. Rasa rrjedhore. Rrjedhorja e shquar (e pashquar). Trajtat e rrjedhores.

RRJEDHORE mb. Rasa rrjedhore: rasa e gjashtë e lakimit në gjuhën shqipe.

RROKJEFORMUES mb. Që shërben për të formuar rrokje, që formon rrokje. Tingull rrokjeformues. Aftësi rrokjeformuese.

RROKJESOR mb. Që ka lidhje me rrokjen, që i përket rrokjes, i rrokjes; që mbështetet te rrokja. Shkrim rrokjesor shkrim ku çdo rrokje përfaqësohet vetëm nga një shenjë. Varg rrokjesor varg që matet me numrin e rrokjeve (për ato gjuhë ku theksi bie gjithmonë në një rrokje të caktuar të çdo fjale). Theks rrokjesor.

SASI f. Ndajfolje të sasisë.

5., let. Zgjatja e shqiptimit të një tingulli; zgjatja e shqiptimit të një rrokjeje në një varg.

SEMANTIKË f. 1. Semasiologji. Semantika e përgjithshme. Semantika historike.

2. Përmbajtja kuptimore e njësive të gjuhës; kuptimi leksikor i fjalëve dhe i shprehjeve.

SEMASIOLOGJI f. Degë e gjuhësisë që studion kuptimin a përmbajtjen e njësive të gjuhës ose kuptimet leksikore të fjalëve e të shprehjeve dhe ndryshimet e tyre. Semasiologjia e përgjithshme. Studime në fushën e semasiologjisë.

SENDËZOHET vetv. libr. Merr trajtën konkrete të një sendi, kthehet në diçka që kapet nga shqisat, shndërrohet nga diçka abstrakte në konkrete, fiton përmbajtje sendore. Sendëzohet një kuptim.

SENDOR mb. libr. Që ka natyrën e sendit material, lëndor; që ka të bëjë me sendet, i sendeve. Nocion sendor. Kuptim sendor. kuptim lëndor. Bota sendore.

SINKRONI f. spec. 3. Gjendja e një gjuhe, e shikuar si një sistem në një fazë të caktuar historike të zhvillimit të saj. Sinkronia dhe diakronia.

SINKRONIK mb. spec. 2. Që merret me studimin e sistemit të gjuhës në një fazë të caktuar historike të zhvillimit të saj. Studime sinkronike. Gjuhësia sinkronike.

SINONIM m. 1. Fjalë, shprehje ose ndërtim që ka kuptim të njëjtë ose shumë të afërt me kuptimin e një fjale, të një shprehjeje a të një ndërtimi tjetër (p.sh. udhë e rrugë, trim e i guximshëm, filloj e nis, zë e kap, duroj e bëj durim etj.). Sinonime të plota (të pjesshme). Sinonime stilistike. Varg sinonimesh. Fjalor sinonimesh.

2. si mb. ∼, ∼E. Sinonimik. Fjalë sinonime.

SINONIMI f. Ngjashmëri e fjalëve, e shprehjeve a e ndërtimeve të ndryshme nga kuptimi. Sinonimia e fjalëve.

SINTAKSË f. 1. Pjesë e gramatikës, që studion mënyrat si lidhen fjalët në togfjalësha ose në fjali dhe vetë fjalitë ndërmjet tyre; lënda që jep njohuritë e kësaj pjese të gramatikës në shkollë; bised. teksti që përmban këto njohuri. Sintaksa e fjalisë (e periudhës). Rregullat e sintaksës. Studimet në fushën e sintaksës. Libri i sintaksës. Dha provimin e sintaksës. U botua «Sintaksa» e re.

2. Mënyra se si lidhen fjalët në fjali dhe fjalitë ndërmjet tyre në një gjuhë; veçoritë e përdorimit të pjesëve të ndryshme të ligjëratës në fjali; ndërtimi i fjalive në një gjuhë. Sintaksa e shqipes. Sintaksa e fjalisë. Sintaksa poetike. let. ndërtim i posaçëm i fjalisë për t'i dhënë fuqi e gjallëri shprehjes.

SINTAKSOR mb. Që ka të bëjë me sintaksën, i sintaksës; që shihet nga ana e sintaksës. Marrëdhënie (lidhje) sintaksore. Ndërtimi (funksioni) sintaksor. Analizë sintaksore. Huazime sintaksore.

SINTETIK mb.

4. Që i shpreh marrëdhëniet ndërmjet gjymtyrëve në fjali me anë të ndryshimeve të trajtave të vetë fjalëve; që shprehet me një fjalë të vetme (për trajtat); kund. analitik. Gjuhë sintetike. Rasat sintetike. Trajtat sintetike të foljes.

SIPËRI f. Shkalla krahasore e sipërisë.

SIPËROR mb. 1. Shkalla sipërore: trajtë e mbiemrave cilësorë, që tregon shkallën më të lartë të tiparit të një sendi jashtë çdo krahasimi (sipërore absolute) ose në krahasim me të gjitha sendet e tjera të të njëjtit lloj (sipërore relative); trajtë e disa ndajfoljeve, që tregon shkallën më të lartë të një procesi (p.sh. shumë i mirë; lojtari më i mirë i skuadrës; shumë bukur etj.).

2. si em ∼E, ∼JA f. Shkalla sipërore.

SISTEM m. Sistemi gramatikor (morfologjik, fonetik). Sistemi emëror (foljor).

SKAJOJ kal.

3. vjet. I jap trajtën e shquar një emri, mbiemri, përemri; shquaj.

SKAJUAR mb.

2. vjet. I shquar.

SLLAVIZËM m. Fjalë a shprehje me prejardhje nga një gjuhë sllave.

STIL m. .

2. Zgjedhja dhe ndërthurja e mjeteve të gjuhës (kryesisht e mjeteve leksikore e sintaksore) në përputhje me kërkesat e një fushe të veprimtarisë, me përmbajtjen ose me metodën artistike dhe me qëllimet e shkrimtarit; shtresimi i mjeteve të gjuhës sipas funksioneve që kryejnë në ligjërim. Stilet gjuhësore (e gjuhës). Stilet funksionale. Stil bisedor (libror, zyrtar, shkencor, publicistik). Stili asnjanës. Stil i lartë. Sistemi i stileve. Stili i plotë i shqiptimit.

SUBJEKT m.

5. shih KRYEFJAL/Ë,∼A.

SHENJË f. Shenja diakritike. viza të veçanta, pika etj. që duke iu bashkuar një shkronje, tregojnë se ajo përfaqëson një tingull tjetër (p.sh. dy pikat e shkronjës ë ose bishti i shkronjës ç). Shenja grafike tërësia e shkronjave, e shifrave dhe e shenjave të pikësimit që përdoren në shkrim. Shenja konvencionale figura, vizatime etj. që përdoren në fusha të ndryshme të shkencës, të artit, të teknikës etj. me vlera e me kuptime për të cilat njerëzit janë marrë vesh që më parë. Shenja matematike. mat. simbole që përdoren për të shënuar veprime ose vlera të ndryshme matematike. Shenjë monetare. fin. figura dhe shënimet që shtypen ose gdhenden në një monedhë. Shenjat e pikësimit. shenja (pika, presja,

pikëpresja, dy pikat, pikëpyetja, pikëçuditja, thonjëzat, kllapat, viza, etj.), që përdoren në shkrim për të ndarë fjalitë a pjesët e një fjalie, për të shënuar ndalesa gjatë leximit dhe anë të tjera të ligjërimit që nuk mund të jepen me anë të shkronjave.

SHËRBYES mb.

2. Që nuk ka kuptim të pavarur leksikor dhe shërben për të lidhur gjymtyrët e një fjalie ose fjalitë (për parafjalët e lidhëzat) ose për të shprehur qëndrimin e ligjëruesit ndaj asaj që thotë etj. (për pjesëzat). Fjalë shërbyese.

SHKAK m. Ndajfolje shkaku. Rrethanori i shkakut.

SHKAKOR mb. 1. Që lidh një fjali të varur, e cila tregon shkak, me një fjali drejtuese (për lidhëzat se, sepse, meqë, ngaqë, meqenëse, duke qenë se, për arsye se etj.). Lidhëz shkakore.

2. Që lidhet me lidhëza të tilla dhe tregon shkakun e një veprimi a të një gjendjeje (për fjalitë). Fjali shkakore (p.sh.: «Armiku nuk i zbulonte dot komunistët, sepse ata i donte dhe i ruante populli»).

SHKALLË f.

18. Kategori gramatikore e mbiemrave cilësorë dhe e disa ndajfoljeve, që tregon masën e shfaqjes së cilësisë a të tiparit të shënuar prej tyre (në mënyrë të krahasuar ose jo të krahasuar). Shkalla pohore (krahasore, sipërore). Shkallët e krahasimit.

SHKOLLË f. Shkolla e fjalëve dhe e sendeve.

SHKRONJOR mb. libr. Shkurtesë shkronjore.

SHKRUAR mb. Gjuhë e shkruar.

SHKUAR f.

2. vet. nj. Koha e shkuar e foljeve. Trajtat e së shkuarës.

SHKUAR mb. Koha e shkuar kohë në të cilën folja tregon se veprimi ose gjendja e shprehur prej saj është kryer para çastit të ligjërimit ose para një çasti të caktuar të së shkuarës.

SHKURTESË f. Fjalë e formuar nga bashkimi i rrokjeve, i tingujve a i shkronjave të para të një togu fjalësh.

SHKURTËR mb.

5. Që zgjat pak kur shqiptohet, që e ka gjatësinë më të vogël se gjatësia mesatare. Zanore e shkurtër. Rrokje e shkurtër.

SHKURTIM m.

4. Paraqitja e një fjale a e një grupi fjalësh në trajtë të shkurtuar, që bëhet për ta shkruar atë më shpejt dhe në më pak vend (p.sh. km «kilometër», d.m.th. «domethënë», p.sh. «për shembull», etj. «e të tjera»). Pasqyra e shkurtimeve. Përdorimi i shkurtimeve.

SHOQËROR mb. E folme shoqërore.

SHPËRNGJASHMIM m. Kthimi i njërit prej dy tingujve të njëjtë ose të ngjashëm në një tingull tjetër, i cili është më pak i ngjashëm me atë që mbetet i pandryshuar; kund. përngjashmim. Shpërngjashmim i plotë (i pjesshëm).

SHPËRTHIM m.

5. Hapje e menjëhershme e pengesës së plotë që formohet nga organet e të folurit në rrugën e kalimit të ajrit gjatë shqiptimit të disa bashkëtingëlloreve. Faza e shpërthimit të bashkëtingëllores.

SHPËRTHYES mb.

3. Që shqiptohet me shpërthim. Bashkëtingëllore shpërthyese.

SHPINOR mb. 2. Që shqiptohet duke u ngritur pjesa e përparme e shpinës së gjuhës drejt dhëmbëve të sipërm. Bashkëtingëllore shpinore.

SHPJEGUES mb. Fjalor shpjegues. fjalor që i shpjegon fjalët e një gjuhe me fjalë të po asaj gjuhe, fjalor me shpjegime në po atë gjuhë.

SHPREHJE f.

4. edhe Grup fjalësh me një ndërtim të caktuar, zakonisht të qëndrueshëm, që ka disa veçori dalluese gramatikore, kuptimore e stilistike; njësi e frazeologjisë së gjuhës; mënyrë të foluri. Shprehje e bukur (e goditur). Shprehje e vjetër (e rrallë, e re). Shprehje popullore. Shprehje e qëndrueshme (e ngurtësuar). Shprehje proverbiale. Shprehje poetike (e figurshme, idiomatike, dialektore, familjare, përbuzëse, tallëse, fyese). Shprehje e rëndë (e ashpër, e fortë, diplomatike). Shprehje e thjeshtligjërimit (e gjuhës së gazetave, e gjuhës së fëmijëve). Shprehje rrugësh (rrugaçësh). Shprehje pa kuptim frazë e zbrazët, boshe. Më falni për shprehjen!

5. Grup fjalësh që nga ana gramatikore e leksikore është i barasvlershëm me një fjalë të vetme dhe që ka në përbërjen e tij të paktën një fjalë shënuese; lokucion. Shprehje ndajfoljore (parafjalore, lidhëzore). Shprehje ndajshtimore.

SHQIM m. 1. Veprimi sipas kuptimit të foljeve SHQUAJ, SHQUHEM. Shqimi i një emri.

2. vjet. Dallim. Pa shqim race e gjuhe.

SHQIPTIM m.

2. Mënyra si shqiptohen tingujt e një gjuhe; mënyra e veçantë se si shqiptohen tingujt e gjuhës në një stil të caktuar të saj ose në një dialekt; mënyra si shqiptohen fjalët e shkruara të një gjuhe; tingujt që u përgjigjen shkronjave të një gjuhe. Shqiptim i qartë (i drejtë, i përpiktë). Shqiptim letrar (dialektor, bisedor). Stilet e shqiptimit. Shkronjat dhe shqiptimi i tyre. Shqiptimi i fjalëve shënohet në kllapa katrore. Shkrimi dhe shqiptimi nuk përputhen.

SHQIPTIMOR mb. Që ka të bëjë me shqiptimin. Veçori (norma) shqiptimore. Ana shqiptimore.

SHQUAJ kal.

5. E vë një emër të pashquar në trajtën e shquar.

SHQUAR mb.

4. Që është në trajtën morfologjike e cila e shënon sendin a frymorin si të përcaktuar, si të dalluar nga klasa e sendeve a e frymorëve të të njëjtit lloj ose si të njohur për dëgjuesin (për emrat); kund. i pashquar.

SHQUARJE f. Shquarja e emrave.

SHQUARSI f. 1. Kategori gramatikore, e cila tregon se sendi a frymori që shënohet prej emrit, mendohet si i përcaktuar, dallohet nga klasa e sendeve a e frymorëve të të njëjtit lloj ose mendohet si i njohur për dëgjuesin; kund. pashquarsi.

2. edhe ∼, ∼TË vjet. Shkëlqesi. Shquarsia e tij.

SHQUES mb.

2. Që shërben për të formuar trajtën e shquar. Nyja shquese. Mbaresë shquese.

SHQUHEM vetv.

3. vet. veta III. Vihet në trajtën e shquar. Emrat shquhen duke marrë mbaresat shquese.

SHTESOR mb. Numëror shtesor: numëror themelor i përngjitur a i pathjeshtë, kuptimi tërësor i të cilit del nga mbledhja e numërorëve të thjeshtë që e përbëjnë (p.sh. njëmbëdhjetë = një + dhjetë, dymbëdhjetë, trembëdhjetë etj.; njëzet e një = njëzet + një, njëzet e dy, njëzet e tre etj.).

SHTJELLUAR mb. Që ndryshon sipas vetës a numrit (për format e foljes); kund. i pashtjelluar.

Forma të shtjelluara të foljes.

SHTRESË f.

7. Grup fjalësh në përbërjen e fjalorit të një gjuhe a të disa gjuhëve, që kanë veçori të përbashkëta stilistike, prejardhje të njëjtë etj. Shtresë leksikore (stilistike). Shtresa indoevropiane.

SHUMËFJALËSH mb. Që përbëhet prej shumë fjalësh. Emërtim shumëfjalësh. Njësi sintaksore shumëfjalëshe.

SHUMËGJYMTYRËSH mb. Që përbëhet prej shumë gjymtyrësh.

SHUMËKUPTIMËSI f. Të qenët i shumëkuptimshëm, vetia e fjalëve ose e shprehjeve që kanë dy a më shumë kuptime; vetë dukuria e tillë gjuhësore; polisemi. Shumëkuptimësia e fjalëve.

SHUMËKUPTIMSHËM mb. Që ka shumë kuptime, polisemik. Fjalë e shumëkuptimshme.

SHUMËPIKËSH m. Shenjë pikësimi e përbërë prej tri pikash të njëpasnjëshme, që shërben për të treguar zakonisht se një mendim nuk shprehet plotësisht a se ligjërimi ndërpritet për arsye të ndryshme ose për të treguar se diçka është lënë jashtë tekstit; pikat e pezullimit. Përdormi i shumëpikëshit.

SHUMËRROKËSH mb. Që përbëhet nga shumë rrokje, që ka shumë rrokje. Fjalë shumërrokëshe.

SHUMËS mb. 1. Numri shumës: formë e kategorisë gramatikore të numrit, që tregon se është fjala për dy a më shumë frymorë, sende a dukuri ose që veprimi, gjendja a tipari cilësor ka të bëjë me dy a më shumë frymorë, sende a dukuri; tërësia e trajtave gramatikore të këtij numri. Emër (mbiemër, përemër) në numrin shumës. Veta e parë (e dytë, e tretë) e numrit shumës. Zgjedhoj foljen në numrin shumës.

2. si em. ~, ~I m. ~A, ~AT. Numri shumës. Shumësi i shquar (i pashquar). Shumësi i emrave. Shumës mirësjelljeje. Mbaresat e shumësit. Flet në shumës.

SHUMËZOR mb. Numëror shumëzor: numëror themelor i përbërë a i pathjeshtë, kuptimi tërësor i të cilit del nga shumëzimi i numërorëve të thjeshtë që e përbëjnë (p.sh. pesëdhjetë = pesë herë dhjetë, gjashtëdhjetë etj., dyqind dy herë njëqind, treqind etj., dy mijë, tri mijë etj.).

SHURDHËT mb.

3. Që shqiptohet pa pjesëmarrjen e zërit, që nuk ka zë; kund. i zëshëm. Tingull i shurdhët. Bashkëtingëllore e shurdhët.

SHURDHIM m.

2. Dukuri fonetike kur një bashkëtingëllore e zëshme shndërrohet në bashkëtingëlloren e shurdhët përgjegjëse (p.sh. b shndërrohet në p, g në k etj.). Shurdhimi i bashkëtingëlloreve.

SHURDHOHEM vetv.

4. vet. veta III Shndërrohet në bashkëtingëlloren e shurdhët përgjegjëse (për një bashkëtingëllore të zëshme).

TABU f. 1. etnogr. Ndalim për të kryer një veprim të caktuar, për të zënë në gojë një fjalë, për të përdorur një send etj., që zbatohej te fiset primitive (ose që zbatohet edhe sot te disa popuj në gjendje fisnore) dhe që nuk duhej të shkelej, sepse, sipas besëtytnive, ndëshkohej nga fuqitë e mbinatyrshme; veprimi, sendi a fjala, që ndalohej a ndalohet në këtë mënyrë. Vuri dorë në një tabu. Ishte bërë tabu.

TAKT II m.

2. Pjesa më e shkurtër e kuptimshme e frazës, që veçohet gjatë të folurit me anë të intonacionit dhe të ritmit. Takti i ligjërimit (ligjërimor).

TANISHËM mb.

* Koha e tanishme koha e tashme.

TASHËM mb. I tanishëm. Koha e tashme. Ngjarja (mbledhja) e tashme.

* Koha e tashme kohë, në të cilën folja tregon se veprimi a gjendja e shprehur prej saj ndodh ose vihet re në çastin që flasim a shkruajmë.

TASHME f.

2. Koha e tashme. E tashmja historike. E tashmja e dëftores (e lidhores).

TEJFUNDOR mb. Që është e treta nga fundi (për rrokjen); që bie mbi rrokjen e tretë para fundit

(për theksin); që e ka theksin në rrokjen e tretë që nga fundi (për fjalën).

Rrokje tejfundore. Fjalë me theks tejfundor. Fjalë tejfundore.

TEJSHKRIM m. shih TRANSKRIPTIM, ∼I.

TEJSHKUAR mb. libr. Që ka shumë kohë që ka kaluar, mjaft i largët. Ngjarje të tejshkuara.

* E kryer e tejshkuar shih te KRYER, ∼A (e).

TEMË f.

4. Pjesë e fjalës që mbetet po t'i hiqen kësaj mbaresat, pjesa e fjalës pa mbaresat. Temë e parme (e prejardhur). Temë emërore (mbiemërore, përemërore foljore, ndajfoljore). Temë fjalëformuese pjesa e një fjale që shërben si bazë a burim për formimin e fjalëve të reja p.sh. gur- t, gur-ore, i n-gur-të, gur-th etj.; bukur- te bukur-i, bukur-ezë, bukur-osh, z-bukur-oj, bukurshkrim etj.

TERMINOLOGJI f. Tërësia e termave të një fushe të shkencës, të teknikës, të artit, të jetës shoqërore etj.; tërësia e termave të një gjuhe. Terminologjia politike (teknike, shkencore). Terminologjia popullore. Zhvillimi i terminologjisë në gjuhën shqipe.

TERMINOLOGJIK mb. Që ka të bëjë me termat ose me terminologjinë; që përfshin termat e një fushe të caktuar. Përdorim i ngushtë terminologjik. Fjalor terminologjik.

Leksiku terminologjik.

TËRTHORTË mb.

4. shih ZHDREJTË (i,e). Rasë e tërthortë.

TINGËLLIM m.

3. Mënyra si tingëllon një fjalë; tërësia e tingujve nga të cilët përbëhet një fjalë, veshja tingullore e fjalës.

TINGËLLON jokal.

5. Ka një tingëllim të caktuar. Kjo fjalë tingëllon (nuk tingëllon) bukur.

TINGULL m.

3. Zë me një shqiptim, të shkoqur; që prodhohet me anë të lëvizjeve të organeve të të folurit; njësia më e thjeshtë e të folurit. Tingull zanor (bashkëtingëllor). Tingull hundor. Tingull i zhurmët. Tingull shushuritës. Tinguj fonetikë. Tingujt e të folurit. Shqiptimi i tingujve. Bashkimi i tingujve. Rënia e tingujve.

TINGULLIMITIM m.

2. Fjalë e krijuar nga bashkimi i tingujve të të folurit, që jep përafërsisht zërin a zhurmën e një qenieje, të një sendi, të një dukurie etj. (si mjau, kikiku, ciu-ciu, ham-hum etj.);onomatope.

TINGULLIMITUES mb.

2. Që është krijuar duke imituar zërat a zhurmat e qenieve, të sendeve, të dukurive etj.; që është krijuar sipas tingullimitimit ose mbi bazën e tingull imitimit; onomatopeik. Fjalë tingullimituese.

TINGULLT mb. Që ka tingull, me tingull, tingullor. Bashkëtingëllore të tingullta.

TIPOLOGJI f. Tipologjia e gjuhëve.

TOG m.

5. Grup i përbërë prej dy a më shumë njësish gjuhësore të lidhura ngushtë ndërmjet tyre. Tog zanor (bashkëtingëllor). Tog foljor. Tog i qëndrueshëm.

Tog frazeologjik. Tog fjalësh.

6. përd. ndajf. Në grup, bashkë, së bashku, të gjithë së bashku. Mblidhen (rrinë) tog. Ecin tog. I marrim tog.

TONIK mb. mjek.

2. shih THEKSUAR (i,e). Theks tonik theks lartësie.

TOPONIM m. Emër vendi (krahine, qyteti, fshati, lumi, përroi, deti, liqeni, mali, are etj.). Toponimet e Shqipërisë. Vend i pastruar me toponime. Mbledh toponimet.

TOPONIMI f. Tërësia e emrave, e vendeve (të krahinave, të qyteteve, të fshatrave, të lumenjve, të përrenjve, të maleve, të arave etj.), toponimet. Toponimi vendëse. Toponimia historike (e lashtë). Toponimia e fshatit. Studimi i toponimisë.

TOSKËRISHTE f. Tërësia e të folmeve të krahinave jugore të Shqipërisë, dialekti jugor i shqipes.

Të folmet e toskërishtes. Toskërishtja jugore (veriore). Veçoritë e toskërishtes.

TRAJTË f.

2. Mjet gjuhësor, që shpreh kategoritë gramatikore të një fjale dhe lidhjet midis fjalëve e fjalive; formë në të cilën shprehet kuptimi gramatikor i një fjale; formë. Trajta e shquar (e pashquar) e emrit. Trajtë e rregullt (e parregullt).

Trajtë vetore (jovetore) e foljes. Trajtë e plotë. Trajta e shkurtër e përemrit vetor. Trajtat e njëjësit (e shumësit).

TRAJTËFORMIM m. Tërësia e mënyrave dhe e mjeteve që përdoren për të formuar trajtat e fjalëve, formimi i trajtave. Trajtëformimi në gjuhën shqipe. Nga ana (nga pikëpamja) e trajtëformimi.

TRAJTËFORMUES mb. Që përdoret për të formuar një trajtë të një fjale; që formëson trajtën e një fjale. Prapashtesë trajtëformuese.

TRANSKRIPTOJ kal. 1. Kthej në shkrimin e sotëm një tekst të shkruar me shkronja e me shenja që ndryshojnë nga sistemi i sotëm i shkrimit. Transkriptoi «Mesharin» e Gjon Buzukut. Transkriptoj një tekst (një dorëshkrim).

2. Shënoj tingujt e të folurit me të gjitha dallimet e holla të shqiptimit, duke përdorur disa shenja të veçanta.

TRERROKËSH mb. let. Që është i përbërë nga tri rrokje. Fjalë trerrokëshe. Varg trerrokësh.

TRUP m. Zanore (bashkëtingëllore) në trup të fjalës.

TURQIZËM m. Fjali a shprehje turke, që ka hyrë në gjuhën tonë ose në një gjuhë tjetër. Turqizmat në gjuhën shqipe. E pastruan gjuhën nga turqizmat.

THEKS m. sh 1. Shqiptim me zë më të fortë ose me ton më të ngritur i një rrokjeje a i një zanoreje në fjalë, dallim që i bëhet një rrokjeje a një zanoreje në fjalë gjatë të folurit; shenjë e posaçme që, kur shkruajmë, vihet mbi zanoren e shqiptuar në këtë mënyrë. Theks i lëvizshëm (i lirë, i ngulët ose i palëvizshëm). Theksat ritmikë theksat e një vargu. Theksi i fjalës. Thinja e theksit. Lëvizja (shpërngulja) e theksit. Theksi bie mbi rrokjen e parafundit. Vuri theksat.

2. Shqiptim me zë më të fortë ose me ton më të ngritur i një fjale a i një pjese të fjalisë, dallim që i bëhet një fjale a një pjese të fjalisë për të vënë në dukje rëndësinë kuptimore të saj, peshën emocionale që ka etj. Theksi logjik (kuptimor).

Theksi emocional. Theksi i fjalisë.

THEKSOJ kal. 1. Shqiptoj me zë më të fortë ose me ton më të ngritur një rrokje a një zanore në fjalë, bëj që të dallohet, rrokje a një zanore në fjalë gjatë të folurit; vë shenjën e posaçme të theksit kur shkruaj. Theksoj zanoret (rrokjet). Theksoj me forcë. E theksoj mirë.

2. Shqiptoj me zë më të fort ose me ton më të ngritur një fjalë a një pjesë të fjalisë, për të vënë në dukje rëndësinë kuptimore të saj, peshën emocionale që ka etj.

Theksoj fjalën (fjalinë).

THEKSOR mb. Që ka të bëjë me theksin; i theksuar. Tipi (modeli) theksor.

THEKSUAR mb. 1. Që shqiptohet me zë më të fortë ose me ton më të ngritur në të folur, që theksohet (për rrokjet a zanoret në fjalë). Zanore (rrokje) e theksuar.

Fjalë e theksuar fjalë që ka një rrokje me theks.

2. Që shqiptohet me zë më të fortë ose me ton më të ngritur në të folur, që dallo-

het për të vënë në dukje rëndësinë kuptimore të saj, peshën emocionale që ka etj. (për një fjalë a për një pjesë të fjalisë). Fjala e theksuar në fjali.

THEMELOR mb. Fondi themelor i leksikut. Fondet themelore. ek.

* Numëror themelor shih te NUMËRORI,∼I 1.

THËNIE f.

3. kryes. Togje prej dy-tri fjalësh, që hasen dendur në gjuhë e në ligjërim dhe që jepen në fjalorë për të sqaruar më mirë kuptimet themelore e më të zakonshme të fjalëve a për të treguar përdorimin e tyre; togje të tilla që shërbejnë për emërtimet e sendeve të përdorimit të përditshëm. Jepen thëniet më të përdorshme.

THIRROR m. Gjymtyrë e dytë e fjalisë, që shprehet me një fjalë ose me një togfjalësh dhe që, tregon njeriun a sendin, të cilit i drejtohemi a i bëjmë thirrje. Thirror i shoqëruar me pasthirrma. Është në funksion të thirrorit.

THIRROR mb. Që shpreh një thirrje, që përdoret për t'iu drejtuar dikujt a diçkaje. Plotës thirror. Përdorim thirror. Rasa (trajta) thirrore. Fjalia thirrore.

THIRRORE f. Trajtë që marrin emrat ose përemrat, kur përdoren për t'iu drejtuar dikujt a diçkaje, për të thirrur dikë a diçka; rasa që ka këtë trajtë, rasa thirrore.

THJESHTË mb. Numërorët e thjeshtë. Numërorë nga një deri në dhjetë: Fjali e thjeshtë. një fjali e vetme. Fjalë e thjeshtë. fjalë që ka vetëm rrënjën e mbaresat. Kohët e thjeshta. kohë, në të cilat folja zgjedhohet pa foljet ndihmëse. Prerje e thjeshtë. spec. prerje që bëhet nga një rrafsh prerës. Gjethe e thjeshtë. bot. një gjethe e vetme. Kallëzues i thjeshtë. kallëzues që shprehet me një folje të vetme. * E kryera e thjeshtë shih te KRYER,∼A (e). Ligjërimi i thjeshtë thjeshtligjërimi. Shumica e thjeshtë më shumë se gjysma (për votuesit, përfaqësuesit etj.).

THJESHTLIGJËRIM m. Shkalla më e ulët e ligjërimit nga pikëpamja e normës letrare, që karakterizohet nga shkelje të kësaj norme, nga përzierje dialektore, nga një bazë shoqërore jo e gjerë dhe nga përdorimi i dendur i fjalëve e i shprehjeve me ngjyrim emocional keqësues e të rëndë; ligjërimi i thjeshtë. Fjali (shprehje) të thjeshtligjërimit.

THJESHTLIGJËRIMOR mb. Që i përket thjeshtligjërimit; që lidhet me thjeshtligjërimin, që është karakteristik për thjeshtligjërimin. Stil thjeshtligjërimor. Fjalë thjeshtligjërimore.

THONJËZA f. vet. Shenja pikësimi në trajtë të dy presjeve a të dy gjysmëkllapave këndore të cilat vihen në shkrim në fillim dhe në fund të atyre fjalëve që përsëriten pikë për pikë ashtu siç janë thënë prej dikujt ose theksohen me qëllim (përdoren me ironi, me tallje, me mosbesim, me përçmim etj). Vuri (hapi, mbylli) thonjëzat.

UGROFIN mb. Gjuhët ugrofine: familje gjuhësh, në të cilën hyjnë hungarishtja, finlandishtja, estonishtja dhe gjuhë të tjera të ngjashme me to, që fliten në disa vende të Evropës dhe të Azisë Veriore.

ULTËSI f. Shkalla krahasore e ultësisë. një nga shkallët e krahasimit të mbiemrave e të ndajfoljeve, kur tiparet e sendeve që krahasohen janë në një shkallë më të ulët se ato të sendeve me të cilat krahasohen ose kur veprimi i shprehur nga folja kryhet në një shkallë më të ulët se një veprim tjetër.

URDHËROR mb. Fjali urdhërore. lloj fjalie që kumton një urdhër, një kërkesë ose një lutje (p.sh. Nisu sa më parë! Mos u vono!).

* Mënyra urdhërore mënyra e foljeve që shpreh një urdhër, një kërkesë ose një lutje.

URDHËRORE f. Mënyra urdhërore. Trajtat e urdhërores.

VAREM vetv. pës.

10. vet. veta III Ka varësi gramatikore, është si gjymtyrë e varur. Varet nga fjalia kryesore.

VARIANT m. Variant drejtshkrimor. Variant normativ. Variantet e gjuhës letrare. Variant i një kënge popullore. Variant dialektor i fjalës. Variant fonetik (morfologjik). Varianti i një projekti. Variant i ideologjisë borgjeze.

VARUR mb.

7. Që ka varësi gramatikore nga një gjymtyrë tjetër; i nënrenditur. Gjymtyrë e varur. Fjali e varur fjali e nënrenditur.

VEÇIM m. 2. Vënia në dukje e një gjymtyre të fjalisë (dhe e fjalëve të varura prej saj) ose e një ndërtimi sintaksor me anë të pauzave, të intonacionit dhe të theksimit, duke i dhënë një farë mëvetësie sintaksore.

VEÇUAR mb.

5. Që vihet në dukje me anë të veçimit. Gjymtyrë e veçuar. Përcaktor i veçuar. Pjesore e veçuar. Rrethanor i veçuar.

6. si em.∼, ∼ I (i) m. ∼, ∼IT (të). Ai që rri veç të tjerëve, që s'do të bashkohet me të tjerët, që rri mënjanë a është i mbyllur në vetvete; ai që jeton veç, i ndarë nga të tjerët.

* I veçuari, i munduari fj.u. kush ndahet nga shokët, është i pafuqishëm e vuan.

VEÇUES mb. 1. Që ndan a që veçon diçka nga diçka tjetër, ndarës. Mur (gardh) veçues. Shtresë veçuese.

2. Që e shquan ose që e dallon dikë a diçka, dallues. Shenjë veçuese. Tipar veçues.

3. tek., elektr. Që nuk është përçues i elektricitetit, i ngrohtësisë etj.; që ka vetinë e veçimit, që përdoret për të veçuar; izolues. Lëndë veçuese.

4. Që lidh dy fjali të bashkërenditura a dy gjymtyrë fjalie, të cilat nga përmbajtja përjashtojnë njëra-tjetrën ose këmbehen njëra me tjetrën (për lidhëzat a, apo, o, ose, daç...daç, ja... ja, qoftë... qoftë etj.); që lidhet me lidhëza të tilla dhe nga përmbajtja përjashton fjalinë, me të cilën bashkërenditet ose këmbehet me të (për fjalitë); që shërben për të veçuar një fjalë, një togfjalësh a një fjali ose për të theksuar më shumë kuptimin e tyre; përforcues (për pjesëzat vetëm, veç, sidomos etj.) Lidhëz veçuese. Fjali e bashkërenditur veçuese (p.sh. Të ngrihemi / Të dëftojmë / Trimëri; / Ja të vdesim, ja të rrojmë / Për liri! A dëgjon gjë ti apo më bëjnë mua veshët'). Pjesëz veçuese. (p.sh. Vetëm Agimi kishte ardhur. Në muajt e verës sidomos në korrik e në gusht bën shumë vapë).

VEND m. Emra vendesh. Ndajfolje vendi. Rrethanor vendi.

VENDKËMBIM m. Ndërrim vendi i dy tingujve a i dy rrokjeve brenda së njëjtës fjalë, metatezë (p.sh. thkej për kthej, pështoj për shpëtoj etj.). Dukuria e vendkëmbimit.

VEPROR mb. 1. Që shpreh një veprim, i cili kryhet nga kryefjala dhe bie mbi dikë a mbi diçka. Folje veprore. Diateza veprore.

2. si em. ∼E, ∼JA f. Diateza veprore.

VEPRUES m.

* Plotësi i vepruesit rrethanor, i cili tregon një njeri, një kafshë a një send që kryen veprimin e shprehur nga folja në diatezën pësore.

VETËMJAFTUESHËM mb. libr. Tërësi (madhësi) e vetëmjaftueshme. Njësi (morfemë) e vetëmjaftueshme.

VETOR mb. Që shpreh kategorinë gramatikore të vetes, që tregon vetën. Përemër vetor.

Mbaresat vetore të foljes.

VETVETOR mb. Që tregon se veprimi i kryer nga dikush bie prapë mbi të; që ka të bëjë me njeriun a me sendin veprues, i cili e kryen dhe e pëson vetë një veprim. Folje vetvetore. Përemër vetvetor.

VETVETORE f. Diateza vetvetore. Vetvetore e mirëfilltë. Vetvetorja në gjuhën shqipe.

VIJIMËSI f. Të qenët i vijueshëm, të qenët i pandërprerë; vazhdimësi. Vijimësia kulturore (gjuhësore). Aspekti i vijimësisë. aspekt që tregon se veprimi rrjedh dhe shtjellohet në kohën për të cilën flasim. Siguron vijimësinë.

VIZË I f. Vizë lidhëse. vizë e shkurtër që shërben për të lidhur dy pjesë të një fjale. Vizë ndarëse. vizë e shkurtër që shërben për të ndarë fjalën në fund të rreshtit. Viza e dialogut. Heq një vizë. Shkruhet me vizë në mes.

VJEL kal. Vjel fjalët.

VJELJE f. Vjelja e fjalëve. Koha e vjeljes. Pas vjeljeve.

VJETRUAR mb. Fjalë (shprehje) e vjetruar.

VULGAR mb.

4. Që flitet nga populli i thjeshtë, popullor. Latinishtja vulgare latinishtja e folur nga populli përkundrejt latinishtes klasike që përdoret nëpër shkrime, gjuha latine popullore.

ZANOR mb. 3. Që përftohet kur ajri kalon pa pengesë nëpër organet e të folurit, duke vënë në lëvizje tejzat e zërit (për tingujt e të folurit); që përbëhet nga tinguj të tillë. Tingull zanor. Tog zanor. Sistemi zanor.

ZANORE f. Tingull, që përftohet kur ajri kalon pa pengesë nëpër organet e të folurit, duke vënë në lëvizje tejzat e zërit; shkronja që shënon këtë tingull. Zanore gojore (hundore). Zanore e gjatë (e shkurtër). Zanore e hapur (e mbyllur). Zanore e përparme

(e prapme). Zanore fundore (nistore). Zanore lidhëse (bashkuese). Zanore e theksuar

(e patheksuar). Grup (tog) zanoresh.

ZBEHUR mb. Kuptim i zbehur i një fjale.

ZBËRTHYESHËM mb. 1. Që mund të ndahet në pjesët përbërëse, që mund të bëhet pjesë-pjesë (edhe fig.); që mund të shkulet a që mund të hiqet nga vendi ku është ngulur ose është mbërthyer; kund. i pazbërthyeshëm. Dollap (krevat) i zbërthyeshëm. Armë e zbërthyeshme. Zinxhir i zbërthyeshëm. Fjalë (fjali) e zbërthyeshme.

ZBRITËS mb. Diftong zbritës.

ZËSHËM mb.

2. Që shqiptohet me zë, që ka zë (për tingujt); kund. i shurdhët. Tingull i zëshëm. Bashkëtingëllore e zëshme.

ZËSHMIM m. Dukuri fonetike kur një bashkëtingëllore e shurdhët shndërrohet në bashkëtingëlloren e zëshme përgjegjëse (p.sh. p shndërrohet në b, k në g etj.). Zëshmimi i bashkëtingëlloreve.

ZËSHMOHET vetv., Shndërrohet në bashkëtingëlloren e zëshme përgjegjëse (për një bashkëtingëllore të shurdhët).

ZGJATËS mb.

2. Që shërben për të shënuar tingullin që duhet të zgjatet gjatë shqiptimit; që shënon një veprim që zgjat. Theks zgjatës. Shenjë zgjatëse. Aspekti zgjatës (i foljes).

ZGJEDHIM m. 1. Veprimi sipas kuptimeve të foljeve ZGJEDHOJ, ZGJEDHOHEM. Zgjedhimi i qeve. Zgjedhimi i foljes.

2. Tërësia e trajtave që merr folja gjatë ndryshimeve të saj sipas vetave, numrave, kohëve e mënyrave; grupi i foljeve që marrin të njëjtat trajta gjatë këtyre ndryshimeve. Zgjedhim i rregullt (i parregullt). Trajtat e zgjedhimit. Foljet e zgjedhimit të parë (të dytë...). Folja «punoj» hyn në zgjedhimin e parë.

ZGJEDHOJ kal.

2. Ndryshoj trajtat e një foljeje sipas vetave, numrave, kohëve e mënyrave. Zgjedhoi foljen «kam».

ZGJEDHUESHËM mb. Që mund të zgjedhohet. Fjalë e zgjedhueshme.

ZGJERUAR mb.

Fjali e zgjeruar.

ZVOGËLIM m.

Shkallë zvogëlimi. Prapashtesë zvogëlimi.

ZVOGËLUES mb. 1. Që shërben për t'i dhënë kuptimit të fjalës një ngjyrim zvogëlimi. Prapashtesë zvogëluese.

ZHARGON m. E folme e një shtrese të ngushtë shoqërore ose e një grupi njerëzish të një profesioni, e cila ka shumë fjalë e shprehje të veçanta, profesionale ose të huaja, të panjohura a të kri-juara posaçërisht etj. dhe nuk kuptohet lehtë ose nuk kuptohet fare nga shtresat e tjera shoqërore. Zhargon profesional. Zhargoni i oborrit mbretëror

ZHDREJTË mb. Fjali pyetëse e zhdrejtë. fjali, në të cilën pyetja bëhet në mënyrë të tërthortë.

* Kundrinë e zhdrejtë shih te KUNDRIN/Ë,∼A. Ligjëratë e zhdrejtë shih te LIGJËRAT/Ë,∼A I. Rasë e zhdrejtë shih te RAS/Ë,∼A.

ZHURMËT mb. 2. Që karakterizohet nga mbizotërimi i zhurmës (për bashkëtingëllore t). Bashkëtingëllore e zhurmët.